

Adrian MAJURU

SOCIETATEA PRIMEȘTE UN COPIL

Modul prin care societatea primește un copil a diferit de la o perioadă istorică la alta, existând diferențe de abordare chiar în interiorul aceleiași epoci. Dar au fost și realități care au parcurs veacurile, diferind doar prin accesorii juridice între care și măsurile pentru protecția copilului.

Totuși, au fost și catalogări pe care societatea nu dorea să le depășească, interdicții care, odată încălcate, au creat suferințe și traume de o viață pentru cei născuți în afara cutumelor și a obiceiurilor, adică „*împotriva hirii*”. Și nu au fost puțini.

În secolul al XVII-lea, și cu siguranță și înainte vreme de acest secol, societatea primea în chip diferit pe copii, în funcție de cum alegeau părinții să-l aducă pe lume. *Îndreptarea Legii* din 1652 cuprindea patru catalogări juridice, dintre care numai una corespundea normalității! Adică, atunci când „*face neștine copil cu muiarea lui cea ce e blagoslovită pre leage, acela copil se cheamă adevărat*”. Iar dacă „*ține neștine muiare în casa lui neblagoslovită și să culcă cu dânsa de față, de va face copil, se cheamă hireș*”. Dar mulți bărbați aveau aventuri, țineau ibovnice, iar în lumea mai răsărită, amante. În acest caz, „*acela copil ce va face*” în „*afara casei lui, se cheamă copil*”. Dacă aici sunt greșelile bărbatului, al cărui copil din flori era acceptat de comunitate, mult mai grave erau considerate greșelile femeii, al cărei partener nu era cunoscut. *Îndreptarea Legii*, în glava 207, spunea: „*Iară când va naște copilul și niminea nu știe care tată l-au făcut, nice cela ce l-au semănat, acela se cheamă întunecat*”¹.

La începutul secolului al XIX-lea, „*copiii născuți din nelegiuită împreunare, ce s-au făcut prin cea în urmă săvârșită căsătorie a tatălui cu mama lor, (care au fost țiitoare sau și altă slobodă femeie), se numără și ei și pogorătorii lor în rândul fiilor celor născuți din legiuită însoțire*”. Cum timpurile s-au mai schimbat, „*nelegiuita însoțire nu poate să pricinuiască copilului jignire la cinstea politicească și la înaintirea lui; deci n-are trebuință pentru un sfârșit ca acesta să ceară de la stăpânire vreo deosebită privileghe, spre a fi cunoscut de fiu legitim*”. Față de copiii legitimi ai tatălui, copiii nelegiuiti „*cu totul se depărtează de driturile familiei și a rudeniei, precum și de numele familiei tatălui, de evghenia (noblețe din naștere, n.n.), de marca neamului, cum și de alte părintești privileghe, ci dobândesc numai numele familiei de pe mamă*”².

O situație aparte o aveau „*copiii cei din curvie a roabei*”, care „*după legi, urmează soartei mamei lor*”. Lucrurile se schimbau „*dacă cineva, având roabă țiitoare până la sfârșitul vieții sale, n-au slobozit-o pre ea din robie, atunce să rămâie slobodă și, dacă au făcut copii cu dânsa, să rămâie și ei slobози*”. Cu toate că „*între oameni slobози și robi nu se poate alcătui însoțire legiuită*”, se mai întâmpla ca un om slobod să se însoare cu o roabă, fie păcălind pe preot, fie cu sprijinul lui sau al stăpânului roabei, după ce omul slobod o răscumpăraseră de la stăpân. În acest caz, „*copiii născuți dintr-o asemine însoțire pururea rămân slobози, sau că ar fi tatăl lor slobod sau mama lor slobodă; (...) pentru că de-a pururea slobozenia este covârșitoare și iubirea de oameni biruiește întru asemine întâmplare, atât după legea bisericească, cât și după cea firească*”³.

Evul Mediu românesc a cunoscut puține perioade de liniște, iar foarte mulți copii își pierdeau câte un părinte, fie ucis de vreo molimă sau în urma incursiunilor de jaf ale turcilor, tătarilor sau ale altor vecini, fie dispăreau în urma înrobirilor făcute de turci și tătari. Glava 287 din 1652 reglementa

¹ *Îndreptarea Legii – 1652*, Colecția „Adunarea izvoarelor vechiului drept românesc scris”, vol. VII, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1962, p. 215.

² *Codul Calimach – ediție critică*, Colecția „Adunarea izvoarelor vechiului drept românesc scris”, vol. III, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1958, p. 133, p. 135.

³ *Ibidem*, pp. 118-119 și p. 123.

situațiile disperate ale copiilor mici și ale minorilor rămași orfani de unul sau de ambii părinți. De creșterea lor se ocupa un ispravnic, care era „*cel ce să dă și se pune de iaste ispravnic copiilor mici, ce să zice carele nu iaste pre leage în vârsta lui deplin. Care ispravnic să șază cu dânșii și să fie bucatele lor și să le păzească bine pân ce-ș vor veni copiii aceia în vârsta ce e pre leage; acela e ispravnicul. De va muri neștine și-i vor rămânea copii mici necrescuți și ispravnic lor nu va lăsa, atunse se dau lor ispravnici de la domn. De va muri o muiare, încă viu fiind bărbatul ei, iaste volnică să pue și să lase ispravnic fiu-său. De vor fura ispravnicii bucatele copiilor celor necrescuți, aceia îndoit să le plătească. Episcopii, preoții și călugării și ei se pot face ispravnici copiilor celor necrescuți*”. În accepțiunea epocii, a secolului al XVII-lea, „*necrescuți*” erau considerați copiii de până la 14 ani de partea bărbătească, „*iară muierească până la 12 ani; și până atunci să grijesc de ispravnic*”. Copiii erau numiți „*creșcuți*”, dar nu adulți cu drepturi depline, între 14 și 25 de ani.⁴

Societatea a reglementat cursul copilariei, cei „*șapte ani de acasă*”, fiind urmați de încă șapte, până la dreptul de a întemeia o familie, până târziu, spre mijlocul secolului al XIX-lea. Oficial, căci cutuma a rezistat timpurilor în permanentă schimbare, minorii se căsătoresc și azi în sate mai izolate sau în comunitățile țigănești.

Părinți și copii în fața societății

Legile pământului sau glavele din hrisoavele domnești recomandau, fără ezitare, ascultare față de părinți, îndeosebi față de capul familiei, tată natural sau tutore. Copiii erau obligați să arate „*cinstire părinților lor*”, căci „*carele cinsteaște pre tată sau pre mumă, acela se izbăvește de păcatele lui și adună vistiariu de bunătăți. Cea ce cinsteaște pre tată-său sau pre mumă-sa, acela va trăi mulți ani. Cui iaste frică de Dumnezeu, acela cinsteaște pre tată-său și pre mumă-sa; pentru că ruga și blagoslovenia tatălui și a mămăii întărește casa feciorilor, iară blestemul lor dezrădăcinează și temeaele. Fie-ți milă de tată-tău și de mumă-ta la bătrânețele lor, ca să te izbăveti de tot răul și în vreamă de scârbă-ț va veni bucurie. Și cum se topeaște ghița de soare, așa vor peri păcatele tale. Că blestemat iaste de domnul carele va urgisi și urgiseaște pe tată-său și pre mumă-sa*”⁵.

Potrivit Violetei Barbu, după 1650, își face loc „*a doua conduită caracteristică*”, care face trecerea de la familia medievală la cea modernă, și anume, asumarea funcției educative și „*aparitia sentimentului familiei*”⁶.

La începutul secolului al XIX-lea, a apărut un adevărat repertoriu juridic, privind îndatoririle părinților față de copiii lor legitimi, multe dintre ele fiind cuprinse în legiuiri mai vechi. Părinții erau „*îndatoriți*” a da copiilor lor „*cuviincioasă creștere, adică îngrijindu-se pentru viața și sănătatea lor*”, să le dea „*trebuincioasa hrană, deprinzându-le puterile trupești și iscusințele sufletești spre bine și întemeind fericirea lor cea viitoare prin învățături mai întâi a dogmelor și apoi a celorlaltor folositoare științe*”.

Pentru părinți erau stabilite atribuții clare. Tatăl „*mai ales este îndatorit a se îngriji pentru hrana copiilor, până ce vor veni în vârstă de a se hrăni de sineși*”, pe când mama trebuia să aibă în grijă „*nevătămarea trupului și a sănătății lor*”.

În cazul unei „*vremelnice despărțiri*” sau a „*desăvârșitei dezlegări a căsătoreștii legături*”, judecătorul era dator „*a purta de grijă, ca copii, partea bărbătească până la al patrulea, iar partea femeiască până la al șeptelea an al vârstei lor, să rămâie supt a mamei purtare de grijă, fără numai dacă niscaiva pricini mari, descoperite în vremea lor, ar cere deosebite puneri la cale*”. Așadar,

⁴ *Îndreptarea Legii – 1652*, p. 278.

⁵ *Ibidem*, glava 283, p. 275.

⁶ Violeta Barbu, *De bono coniugati, o istorie a familiei din Țara Românească în secolul al XVII-lea*, București, Editura Meridiane, 2003, p. 93.

vârstele de patru și șapte ani, pentru băieți și, respectiv, fete, erau puncte de plecare pentru încercarea unei educații în afara familiei.

Deși tatăl avea datoria cheltuielilor pentru hrana și creșterea copiilor, „*de va fi sărac*” acesta, atunci „*le va face mama*”.

În cazul dispariției unuia dintre părinți sau a amândurora, copiii rămâneau în datoria mamei dacă murea tatăl, „*iar murind mama sau fiind săracă, se însărcinează cu aceasta suitorii copiilor despre tată, iar lipsa acestora cei despre mamă*”. Ambii părinți aveau dreptul „*spre a îndrepta cu unită socotință lucrările și faptele fiilor săi nevârstnici*”. Părinții au dreptul „*să caute pre fiu lor, ce fără de voia lor s-au făcut nevăzuți fără de veste și să întoarcă pe cei fugari, ori că vor fi încă pe drum, ori că se vor afla mistuiți pe aiurea*”.

Pentru nesupunere, părinții puteau „*a-i pedepsi pe copiii cei cu năravuri rele, pre cei nesupuși sau pre cei ce tulbură casnica liniștire, însă cu un chip cuviincios și nepricinitoriu de vătămare*”⁷. *Deși poporul spune că „bătaia este ruptă din rai”, pravilele suțineau contrariul.*

Pedepsele aplicate copilului erau variate. Părinții îl certau sau îl supuneau judecății familiei lărgite, sau a comunității. Au fost și cazuri extreme, iar pedepsele au fost luate în divanul domnesc. La 1812, în vremea lui Caragea vodă, pitarul Constantin Vlasto din Tîrgoviște a dat jalbă divanului domnesc din București „*pentru fiul său Atanasie Vastă, că apururea îl necinstește cu vorbe netrebnice fără de nici o șfială, până încât a îndrăznit și l-a bătut, cerând ai se face cuviincioasa înfrânare și pedeapsă*”. După pravile, s-ar fi cuvenit „*a i se tăia mâinile unui fiu neomenit ca acesta. Dar această osândă nu s-a urmat altă dată aici în țară; zic dumnealor, că pedeapsa ce s-a obișnuit pentru unii ca aceștia este ca mai întâi să se certe cu bătaie la fața locului și apoi să se facă surghiun până își va veni în pocăință*”.

Dar pierderea ambilor părinți putea determina tulburări afective suficient de puternice pentru a schimba trăsături de caracter. Întâiul divan al Valahiei a decis, la 10 martie 1812, pedepsirea lui Alecu Racoviță, care „*au rămas făr de părinți și se înconjură pe poduri abătându-se în căi și în urmări netrebnice, și pentru a-și veni în cunoștință*” este trimis la „*monăstirea Znaogol*” și să fie ținut acolo „*în monăstire în pază și fără a doua poruncă a Divanului să nu fie slobod*”⁸.

Secolul al XVII-lea a cuprins și alte tipuri de pedepse prin care părinții înșelați în așteptările lor îi puteau sancționa pe copii, în privința moștenirii. Era pedepsit cu dezmoștenirea „*cine va ridica mâna pre părinții lui și-i va bate, sau va zice lor muștrare cum nu se cade, sau întru greșală-i va dosădi, adecă va bănuși că greșesc, sau viața lor le va vrăjmăși ca să-i omoară*”; de asemenea, dacă fiul „*să va afla trupeaște întru păcat cu mașteha (mamă vitregă n.n.) lui, sau cu posadnica (în sens de întreținută, concubină, n.n.) tătâne-său*” sau „*de va face pârâș asupra părinților lui și pentru acea pârâ și clevetire vor cădea în grea pagubă*” părinții. De asemenea, de „*se vor afla părinții zăcând în boală în multă vreme, sau vor fi în sărăcie și în slăbiciune, și feciorii se vor lepăda de dâșșii și nu le vor ajuta, nice vor purta grijă de dâșșii, și să-i chame părinții, iară ei să nu meargă la dâșșii*”, vor fi deposezați de moștenire. Și apoi, „*de se va întâmpla să se părăscă părinții lor dă cineva și vor chema pe feciorii lor, partea bărbătească, să între chezași sau pentru obraz, sau pentru bani, adecă pentru datoria lor, și ei nu vor vrea*”, vor avea parte de aceeași pedeapsă.⁹

Copiii aveau însă un drept recunoscut de pravile, care apare și în Codul Calimach la începutul secolului al XIX-lea. Copilul nemulțumit de orientarea profesională oferită sau forțată de părinte, o putea schimba radical către „*sprevârstnicie*”. În lege se spunea: „*Tatăl poate da creștere fiului său celui nevârstnic, potrivită cu rangul, starea și chipul vieții, ce va socoti de cuviință; agiungând însă fiul la sprevârstnicie, dacă el nu va fi mulțumit cu chipul acela și va descoperi tatălui său dorința ce*

⁷ Codul Calimach – ediție critică, p. 127.

⁸ Vl. Diculescu, *Viața cotidiană a Țării Românești în documente 1800-1848*, Cluj, Editura Dacia, 1970, pp. 202-203.

⁹ *Îndreptarea Legii – 1652*, glava 284, pp. 275-276.

are cătră vreun altfelu de chip spre petrecerea vieții sale, mai potrivită cu plecarea inimii și cu puterile lui, și nu va fi putând câștiga dorința sa de la părinți, este slobod să facă cererea sa la cuviincioasa judecătorie”. Așadar, dacă părinții te vroiau simigiu, iar tu doreai să devii diac de cancelarie, pe la vârsta de 14 ani puteai cere părinților sprijin pentru reorientarea ta profesională. Dacă refuzau și continuau să te forțeze în meseria simigeriei, aveai dreptul să accesezi „cuvincioasa judecătorie”¹⁰. Iată un drept al copilului, care ar merita readus în actualitate.

Tatăl „este datoriu a apăra drepturile fiilor săi, și a celor sprevărstnici”, iar printre îndatoriile lui era să fie imparțial în privința moștenirilor sau a veniturilor obținute de copiii lui. Astfel, „toate cele câștigate de fii, prin orice chip legiuit, sunt drept ale lor, în cât vreme însă vor fi supt puterea părintească, ocârmuirea acelor lucruri se cuvine tatălui”. El administrează uzufructul, pe care fiul îl va obține odată cu vârstnicia. Dacă tatăl se arăta „nevrednic” în administrarea acestor bunuri, înstrăinându-le sau folosindu-se de ele în defavoarea copiilor, atunci este „orânduie spre ocârmuire pre altul”.

Precum astăzi, mulți capi de familie negociau contracte pentru fiii și fiicele lor pe la negustori, comercianți, meșteșugari de tot felul. Astfel, „din veniturile averii fiilor, se cuvine, încât vor ajunge, a se face cheltuielile pentru creșterea lor; iar prisosind ceva, să se dee cu dobândă, făcându-se pe tot anul lămurită seamă”. Astăzi, lucrurile sunt de-a dreptul penibilo-groțesti, alocațiile preșcolarelor sau ale școlarelor, ridicate de adulți, sfârșesc nu de puține ori într-o bodegă de mahala sau de cătun sordid. Pe vremuri, legea pedepsea astfel de fărădelegi.

Mai mult, în urmă cu două sute de ani, fiul care moștenește o sumă de bani, sau o moștenire de orice fel, deși minor, putea „să întrebuințeze neoprit acele câștigate prin însăși a sa silință; asemine și câte i s-au dat spre întrebuințare, după ce au ajuns în sprevrâstnicie”. Chiar dacă tatăl administra moștenirea până la majoratul copilului, „rămân însă veniturile pentru creșterea lui și nu este ertat creditorilor tatălui să se atingă de aceste venituri spre păgubirea fiului”¹¹.

Încă din îndepărtatul Ev Mediu, dintr-o lege a pământului, „feciirii să nevoesc să hrănească pre părinții lor, de vor fi săraci; iară a plăti datorii nu să nevoesc nice feciurii pentru părinți, nici părinții pentru feciurii. Așijderea și părinții să nevoesc a hrăni pre feciurii lor; iară nu se nevoesc a plăti datorie pentru dânșii”¹². Pe de altă parte, părinții „care nicidecum nu se îngrijesc pentru hrana și buna creștere a fiilor, pierd puterea părintească”¹³.

Foarte interesant este de urmărit cum a găsit rezolvarea pravila lui Matei Basarab de la 1652, în cazul „copiilor sclavi” pe care părinții României anului 2002 îi vând pe un an pentru câteva kilograme de brânză sau câteva sute de mii de lei. Pe alții, mai rău, părinții îi vând proxeneților. Probleme vechi de când lumea pe pământ valah, iar soluții la fel de îndepărtate aduceau o drastică aplicare a legii prin pedepse draconice. Glava 130, „pentru părinții ceia ce-ș vor supune featele lor ceale ce sunt făcute de trupul lor”, cuprinde sancțiuni care ar da roade și astăzi, dacă ar fi puse în aplicare.

„Supunerea carea se face cu voia părinților, aceia iaste mai rea și lucru plin de rușine și de mai mare ocară decât ceia ce să face între străini. Drept aceia oricare tată ce-ș va supune fata lui,

¹⁰ Codul Calimach – ediție critică, p. 127. Mai departe se spune: „Judecătoria trebuie să cerceteze cu mare sârguință starea, averea și împotrivrile tatălui, asemine și cererea tânărului, de este dreaptă, cu cuvânt, cu puțință și mai folositoare lui; și încredințându-se de la învătătorii, de la rudenile și megieșii (vecinii, n.n.) lui, să pue la cale această pricină, însă cu chipuri sfătuitoare”.

¹¹ Ibidem, p. 139.

¹² Indreptarea Legii – 1652, glava 293, p. 280.

¹³ Codul Calimach – ediție critică, p. 139. Mai departe se dau și exemple în acest sens: „Reaia întrebuințare a puterii părintești se face atunce, când tatăl vatămă prin faptă trupeasca siguranție a fiului, firescului drit, cinstea, curățenia năravurilor, averea lui sau alte drituri cuvenite fiului cătră însuși tatăl său. Acest feliu de fapte sunt: vrăjmășirea împotriva fiului sau îndemnarea cătră năravuri rele, pedepse nemăsurate, silnicia spre însurare sau cătră alegerea chipului viețuirii lui”.

acela întâia-ș piarde putearea cea părintească carea au avut spre fie-sa. Drept aceeaia să aibă strânsoare de la judecătoriu, cum mai degrabă să-i dea toate zestrile ce i se vor veni de la tată-său și să se despartă de dânsul într-acesta chip, ca și cum nu și-ar fi mai fost niceodată fată.” Apoi „să-l bage la ocnă, în toată viața lui acolo să se chinească”¹⁴. În vara anului 2005, proxenetul Cosmos Tănase, vânzător de minore prin toată Europa, își renova vila ridicată chiar lângă sediul central al Poliției din Iași. Deși era căutat de Interpol, iar presa îl știa venit în România, poliștii ieșeni sunt singurii care s-au făcut că nu văd nimic.¹⁵

Revenind la secolul al XVII-lea, când legile se mai și aplicau nepreferențial, pravilele cereau ca tatăl care-și supune fiica la preacurvie pentru a câștiga bani „să i se taie capul”. Aceeași pedeapsă era aplicată pentru frații „ceia ce-ș vor supune surorile sau măcar și pre alte rude ale lor, carele se trag de în sângele lor”. Unii erau pedepsiți „cu catarga în toată viața lor” (adică să aducă lemne pentru săraci într-o sanie de lemn numită catargă, n.n.) sau „îi purta pre mângari dăspuiați bătându-i pre în toate ulițele” deși „pedeapsa lor cea adevărată iaste moartea”.

Dacă „muma” își vindea fata „pre bani pentru ca să curvească neștine cu dânsa, aceia să i se taie nasul”. Dacă „muma” a fost nevoită să accepte la insistențele fetei către curvie și bani, „atunci se va pedepsi după voia judecătorului”. Dar dacă „muma”, lovită de cruntă sărăcie, iar fata ar fi salvat-o dintr-o astfel de situație prin vânzarea ei către străini, „atunci nu se va pedepsi așa de rău, de vreamă ce să va milostivi și judecătoriu văzând sărăciia și nevoia ei”.

Dar judecătorul este obligat să vadă și să „socotescă de va fi fost acea nevoe și acea sărăcie a părinților, carea să nu se fie putut într-alt chip hrăni cu altceva meșteșug, fără numai cu supunerea feciorilor lui”. În secolul al XVII-lea, „părinții care vor supune feciorii lor” străinilor pentru curvie, „se vor pedepsi cu moarte”¹⁶.

La începutul secolului al XX-lea, „puterea părintească” era mai larg enunțată în legea Codului Civil, promulgat la 1865. Indiferent de vârstă, „copilul este dator să onoreze și să respecte pe tatăl și pe mama sa”, fiul sau fiica neputând „părăsi casa părintească fără voia tatălui”, care „singur exercită această autoritate”. Fapt care certifică împingerea femeii în planul secund al responsabilității familiale atunci când tatăl nu este mort sau nu suferă de vreo infirmitate.

Dacă tatăl „va avea motive de nemulțumire foarte grave asupra purtării copilului său”, va putea face uz de câteva tipuri de pedepse prevăzute de Codul Civil. Dacă este vorba de un copil mai mic de 16 ani, „tatăl îl va putea pune într-o casă de arest pentru o lună cel mult”, iar dacă avem un copil mai mare de 16 ani, „până la majorat, tatăl va putea numai să ceară arestarea copilului său, pe timp cel mult de șase luni, adresându-se pentru aceasta la președintele tribunalului”, însă tatăl este obligat „a plăti toate cheltuielile” și să dea „arestatului alimentele cuviincioase”.

Arestul va putea fi repetat, în cazul recidivei necuviințelor față de părinți. Dar dacă avem un copil cu „propria lui avere” sau dacă acesta „va exercita vreo profesiune sau meserie”, atunci „nu va putea fi arestat chiar de va avea mai puțin de 16 ani”! Codul Civil recunoaște și mamei „drepturi de corecțiune asupra copiilor săi naturali, legalmente recunoscuți”, însă nu se detaliază precum în cazul tatălui. Și apoi, aceste drepturi „de corecțiune” dispar față de copiii proveniți dintr-o altă

¹⁴ *Îndreptarea Legii – 1652*, glava 130, p. 152.

¹⁵ „Cosmos Tănase, supranumit «Prințul Țiganilor», căutat în toată lumea prin Interpol, făcut scăpat de Poliția Iași la începutul acestui an (2005, n.n.), se pare că a revenit în dealul Copoului. Castelul, situat gard în gard cu Poliția Municipiului Iași, se renovează cu febrilitate, iar în fața porții a răsărit un Hummer nou-nouț. Numai că autoritățile nu știu nimic, nici usturoi n-au mâncat, nici gura nu le miroase. «Prinșorul» este căutat pentru sclavie, trafic internațional cu copii și rețele de cerșetorie în Germania, Franța și Spania. Poliștii din Europa se dau de ceasul morții să-l dibuiască, numai colegii lor români nu se sinchisesc, chiar dacă palatul princiar este lipit de sediul luxos, pentru renovarea căruia noua conducere a Poliției speră să obțină de la ministrul Vasile Blaga un milion de euro.” (Cătălin Dumitrescu, *Căutat în toată Europa „Prințul” Cosmos își renovează castelul sub ochii poliștilor*, sâmbătă, 24 septembrie 2005, www.romanalibera.ro).

¹⁶ *Îndreptarea Legii – 1652*, glava 130, p. 152.

căsătorie a soțului. Recunoaștem în Codul Civil al începutului de secol al XX-lea, la capitolul „despre puterea părintească”, multe dintre prevederile anterioare, din secolul al XIX-lea sau chiar mai vechi; și foarte puține modificări au fost aduse până la 1948.

Dintre obligațiile copiilor față de părinții lor la 1900, amintim aici selectiv: „copilul nu poate cere de la părinți vreo parte din averea lor spre a se căsători, sau a-și crea vreun stabiliment” și „sunt datori a da alimente părinților lor și celorlalți ascendenți care se vor afla în lipsă”.

Asemănări cu vechile pravile aflăm și în privința „privegherii copiilor mici”, dacă „tatăl este dispărut” și „a lăsat copii minori făcuți cu soția sa înaintea plecării sale”.

În acest caz, „mama va avea priveghere asupra lor și va exercita toate drepturile bărbatului, în privința educației și a administrației averii lor”.

În cazul decesului mamei, „privegherea copiilor se va încredința de către consiliul de familie la ascendenții ei mai apropiați, și în lipsa lor unui tutore provizoriu. Tot astfel se va urma și în cazul când unul din soți, dispărând ar fi lăsat copii minori din altă căsătorie”¹⁷. Din nou, mama vitregă nu are întâietate juridică în protecția copiilor din căsătoriile anterioare ale soțului.

De la „copilul de suflet” la copilul „întunecat”

În pravila lui Matei Basarab, „fecioria de suflet o fac unii care nu nasc copii, sau, zice, mulți nascu și mor și rămân fără coconi și, de ciuda lor, mișeii părinți iau coconi străini și și-i fac lor feciori sufletești cu sfintele molitve; și le sunt aceia ca și feciurii carii au născut trupeaște și întru rudenie și întru moștenire și întru spițe”.

Pentru a supraveghea armonia familiei, vechea pravilă interzice „amestecătura de sânge” cu „feciorul de suflet” astfel încât „nu poci să iau fata moșului-mi cea de suflet că e soră sufletească tătâni-mieu”. Tatăl nu are dreptul să ia „muiarerea fii-u-mieu celui sufletesc” și nici „feciorul cel sufletesc pre muiarea tatălui sufletesc”. „Niminea” din familia adoptivă „nu va putea să dea pre fie-sa feciorului său celui de suflet”.

Nu numai capii de familie puteau adopta un „copil de suflet”, dar și „călugărițele și muiarele ceale ce să țin curate, și eale-și fac feciori de suflet; dece și acei copii carii se vor face feciori de suflet să aibă de la dânsule pe dreptate și ei parte fără de nice o judecată”¹⁸.

Pentru secolul al XIX-lea, conceptul de „copil de suflet” nu mai avea conținutul juridic al secolului al XVII-lea. „Copilul de suflet” era primit „numai spre hrana și creșterea” lui, adulții neputându-se socoti părinți și „nu au dreptate a cere pe urmă de la dânsii cheltuielile făcute pentru hrana și creșterea lor”, adică, odată crescuți, acești copii nu aveau obligația să ofere binevoitorilor tutori alimente și ajutor la nevoie. Se putea întări legătura de suflet cu o înfiere.

La începutul secolului al XIX-lea, doar „persoanele ce nu au ales viața monahicească, pot înfii”, dar cu condiția „să fie cu cel puțin optsprezece ani mai mare la vârstă decât înfiitul”. Precum în epoca lui Matei Basarab, „înfiata trebuie legiuit să se săvârșească, nu numai prin singure cuvinte, ci și prin cetirea sfintelor molitve”. În cazul în care înfiitul sau înfiuta „vor fi de sineși stăpâni și vor avea fii și fiică, se socotesc aceștia de către înfiitorul tată sau cătră înfiitoarea mamă în treaptă de nepot sau de nepoată”.

¹⁷ Codul Civil (decret dat la 26 noiembrie 1864, promulgat la 4 decembrie 1864, pus în lucrare la 1 decembrie 1865), în C. Hamangiu, *Codul General al României (codurile și legile uzuale în vigoare 1860-1903)*, București, Editura Librăriei Leon Alcalay, 1903, vol. I, p. 145, pp. 153-154 și pp. 176-177.

¹⁸ „(...) Drept aceia dea avea neștine fecior trupesc și fecior sufletesc, nu pot să se împreune întru nuntă până la al optulea spiță. Rudenia aceii feciorie de suflet se numără și se socoteaște până la opta spițe, ca și a sfântului botez, numai spre ceale ce să sue și spre ceale ce se pogoară, adecă spre părinți și spre feciori, iară nu întru cei de laturi. Cei de laturi zicem frați și pre surori, carii n-au nice o rudenie într-acea rudenie sufletească a aceii feciorie de suflet; că un om ce va vrea să ia pre un feciur de suflet, de-acia apoi frate-său sau nepotu-său pot de o iau muiare.” (Îndreptarea Legii – 1652, glava 195, pp. 192-193).

Dacă copilul înfiat era minor și îi trăiau părinții, înfierea se realiza cu învoiala tatălui, „iar de nu va avea tată, nu numai cu primirea mamei, ci și cu a episcopilor și a judecătoriei”. Dacă era înfiat un copil „sărac” de părinți, înfierea se realiza prin „comisia episcopicească”, care cerceta cu „de-amănuntul, de se cerea înfiiala aceasta supt cuviincioase pricini și de este după toate împregiurările spre folosul acelor copii”. Prin actul înfierii, tatăl adoptiv „dobândește puterea pârintească asupra înfiitului”, care-i putea fi și rudă mai îndepărtată sau mai săracă. În acest caz, tatăl înfiitoriu era obligat să ceară învoiala fiului sau a fiicei „întru a cărora nume voește să iae pe cineva în stare și treaptă de nepot și de nepoată, și atunci trebuie să fie înfiitoriu cu treizeci și șase ani la vârstă mai mare decât înfiitul”¹⁹.

De la mijlocul secolului al XIX-lea și până dincolo de 1945, nu puteau adopta copii „decât persoanele de ambele sexe, și care la epoca adopției nu vor avea nici copii, nici descendenți legitimi, pe lângă aceasta trebuie să fie cel puțin 18 ani mai mare decât acela pe care-și propun a adopta”. De această dată, „un soț nu poate adopta fără consimțământul celui alt soț, sarcina juridică nemai fiind doar asupra capului de familie”²⁰.

Dacă, la 1810, copilul înfiat putea prelua, sau nu, numele capului de familie²¹, după 1865, „adopțiunea va da celui adoptat numele adoptatului pe care-l va adăuga la adevăratul său nume, putând însă pune numele de familie al adoptatorului și înainte de adevăratul său nume de familie, dacă astfel va urma tocmeala”²².

Copilul înfiat avea „drituri întocmai ca între cei din naștere legiuți și fii”, însă numai din partea capului de familie. Cu alte cuvinte, copilul adoptat nu avea dreptul să moștenească averea „cătră celelalte mădulări a familiei înfiitorilor părinți, iar din împotrivă, înfiitul nu se lipsește de driturile familiei născătorilor săi părinți”²³ în cazul în care aceștia erau cunoscuți.

Peste mai bine de cincizeci de ani, „cela dotat nu v-a dobândi nici un drept de moștenire asupra bunurilor rudelor adoptatului, dar va avea drepturi ca și copiii născuți din căsătorie, chiar dacă în urma adopției s-ar naște asemenea copii din căsătorie”²⁴.

Institutorul M.C. Străinescu considera, la 1900, că „adopțiunea” nu intrase „încă pe deplin în moravurile noastre. Rarele adopțiuni, care se fac la noi, au mai mult scopul de a da copiilor naturali drepturile copiilor legitimi”²⁵, deși scopul ei „era să procure persoanelor înaintate în vârstă și care au pierdut speranța de-a mai avea copii, o mângâiere”²⁶.

Și la începutul secolului al XX-lea „adoptatul rămâne în familia sa, conservându-și toate drepturile. Noile legături de rudenie pe care le crează adopțiunea nu-l leagă de familia adoptatorului, ci numai de el”²⁷. În ciuda faptului că nu erau permise diferențe de vârstă mai mici de 18 ani între adoptator și adoptat, „o persoană la noi poate face o adopțiune de îndată ce este majoră”²⁸.

Adoptatorului i se cerea ca „la epoca adopțiunii să nu aibă nici copii, nici descendenți legitimi căci altfel s-ar atinge drepturile copiilor legitimi sau al descendenților lor. Dacă însă, în urma adopțiunii se nasc adoptătorului copii legitimi, adopțiunea rămâne valabilă”. De asemenea, este

¹⁹ Codul Calimach – ediție critică, pp.139-143.

²⁰ C. Hamangiu, *op. cit.*, p. 169.

²¹ „... dacă înfiitori părinți vor dori ca să-și mute a lor evghenie și marca neamului cătră înfiitul de dânsii, sunt datori a cere la aceasta slobozirea stăpânirii.” (Codul Calimach – ediție critică, p. 141).

²² C. Hamangiu, *op. cit.*, p. 169.

²³ „(...) Spre pildă, înfiitoarea persoană nu poate să deie înfiitului copil dritul moștenirii asupra averii soției sau a altei rudeni a lui, care nu s-au unii la înfiiala aceia.” (Codul Calimach – ediție critică, p. 143).

²⁴ C. Hamangiu, *op. cit.*, p. 169.

²⁵ M.C. Străinescu, *Despre adopțiune în dreptul român*, Teză pentru licență, București, Tipografia „Speranța”, 1900, p. 2.

²⁶ George Ricci, *Adopțiunea în dreptul civil român*, București, Tipografia Lucrătorilor Asociați Marinescu & Șerban, 1902, p. 7.

²⁷ M.C. Străinescu, *op. cit.*, p. 2.

²⁸ George Ricci, *op. cit.*, p. 8.

necesar consimțământul ambilor soți, iar adoptătorul „să se bucure de o bună reputație”, fapt apreciat „de către tribunal”²⁹. Dacă copilul adoptat „moare” înaintea părintelui său adoptiv, acesta din urmă „nu vine la succesiunea sa, dacă n-ar avea descendenți legitimi; ci această moștenire trece la familia firească, ca și cum adopțiunea nu ar fi avut loc, pentru cuvântul că legiuitorul a avut în vedere considerațiunea că adopțiunea să face numai în interesul copilului adoptiv”; părintele adoptiv are însă dreptul la moștenirea lucrurilor oferite de el adoptatului.³⁰

Potrivit modificărilor aduse Codului Civil la 1944, adopția putea fi revocată „în termen de 6 luni de la data când a luat cunoștință de faptul pe care se întemeiază cererea:

- când unul din ei a vrăjmășit viața celuilalt sau a persoanelor apropiate acestuia;
- când unul din ei a fost osândit la muncă silnică sau la temniță grea;

– când unul din ei prin grava încălcare a îndatoririlor ce decurg din adopțiune, prin cruzimi sau purtări nedemne sau imorale, face continuarea acesteia de nesuferit pentru celălalt. Termenul nu curge împotriva minorului și interzisului. În timpul adopției copilului lor, părinții frești «păstrează dreptul de a supraveghea întreținerea și educațiunea adoptatului»³¹.

Modificări majore nu vor exista privind legea adopției nici la începutul puterii populare. Decretul nr. 131 din 1949, articolele 309-313, se referă la adopție. Deși se reia ideea că adoptatorii „sunt cu cel puțin 18 ani mai în vârstă decât acei pe care voiesc să-i adopte”, „Ministerul Justiției va putea totuși încuviința adopțiunea chiar dacă diferența de vârstă nu este îndeplinită”. Copilul adoptat „capătă numele adoptatorului”, având însă posibilitatea, „când devine major”, să-și adauge și vechiul nume. Începând cu 1949, potrivit articolului 314 din Codul Civil, „în termen de un an de la majorat, adoptatul poate cere desfacerea adopțiunii”, iar „drepturile și îndatoririle părintești față de adoptat trec asupra adoptatorului”.

Cu ajutorul adopțiilor, al înfierilor sau al obiceiului de a lua în grijă sau sub tutelă prin înțelegere mutuală sau printr-un act juridic ulterior un „copil de suflet” se rezolva într-un mod să-i spunem rezonabil situația cea mai nefericită a copiilor „întunecați”, născuți în afara căsătoriilor, fără să se cunoască cine le este tatăl. Acești copii erau crescuți în familia mamei, care, cel puțin în mediul sătesc sau în mahalalele orașelor, devenea proscrisă în comunitate. Proscrise erau și cele care nășteau copii din flori, însă, cunoscându-se tatăl, erau într-o situație relativ mai ușoară față de femeile care nășteau copii fără să aibă „protecția” unui bărbat. Evul Mediu avea însă câteva circumstanțe atenuante față de aceste femei în cazul violului pe urma invaziilor sau a robirilor îndelungate. Dacă o femeie căsătorită era răpită în urma unui raid și se întorcea peste câțiva ani cu un copil, bărbatul era obligat să o primească în casa sa, deoarece acel copil s-a născut fără voia femeii.³² Modernitatea a rătăcit pe undeva această cutumă care oferea o rezolvare unor situații nefericite. Desigur, invaziile au dispărut, dar au rămas celelalte tipuri de agresiuni masculine asupra tinerelor venite la oraș să-și găsească o slujbă și care erau supuse unor compromisiuri nu tocmai legale.

Copilul „întunecat” era, la rândul său, un proscris, purtând stigmatul toată viața, era cel mai nefericit dintre bastarzi. De multe ori, femeia și copilul său, și chiar adesea familia ei, păreau comunitatea pentru a scăpa de rușine, de proscriere. Pentru că aerul orașului te face liber, cum spunea un proverb medieval, multe astfel de situații nefericite s-au stins în tumultul târgurilor urbane. De multe ori cronicile nescrise ale mahalalelor mai amintesc de câte o femeie cu un copil care apărea din

²⁹ „În caz când o persoană are un copil legitim de care nu mai știe ce s-a făcut, dacă mai trăește, legea oprește adopțiunea până ce se va dovedi că acel copil a murit.” (Ibidem, pp. 9-10)

³⁰ Al. Bellianu, *Despre adopțiune în dreptul roman și român*, Teză pentru licență, București, Imprimeria Statului, 1901, pp. 41-42.

³¹ *Norme pentru desființarea adopțiunii*, Legea 286/1944, *Curentul*, nr. 5837, 18 mai 1944.

³² „Poruncește tocmitrea legeri (...) că muiarea carea se va spurca de silnici sau de prădătorii carii o vor robi și-apoi va scăpa, sau se va slobozi și va veni la bărbatu-ș, aceeaia nu se cade să o dosădească cineva, nice el să o gonească, pentru că fără de voia ei i s-au făcut aceia și în silă.” («Pentru muiarea carea va fi fost roabă și o vor hi spurcat, să nu o despartă bărbatul», *Îndreptarea Legii – 1652*, glava 223, p. 227).

neant și se aciua pe la cineva, mama lucrând cu ziua pentru a-și câștiga existența. Situația lor se va îmbunătăți treptat prin reglementări legale începând cu secolul al XX-lea, îndeosebi după Primul Război Mondial. Pentru lumea satului avem o prelungire de cutumă până dincolo de anii '70 ai secolului al XX-lea. Urbanizarea progresivă a grupurilor de vârstă tânără din mediul rural a adus cu sine și schimbări de mentalitate privind întemeierea unei familii. Desigur, planurile difereau, iar copiii, adolescenții sau tinerii jucau roluri diferite, în funcție de decor: orașul cu unele libertăți neîngăduite la casa părintească, iar la polul opus, lumea satului natal unde, în vacanțe, respectau codurile comunității, ascunzând „progresele” cucerite în celălalt peisaj. Bariera dintre cele două spații comportamentale a explodat după 1990: copiii, legitimi sau nu, copiii de suflet sau „întunecați” au deopotrivă drepturi recunoscute prin lege, iar societatea și-a schimbat atitudinea față de interdicțiile și catalogările nefirești venite din pravile. Dar s-a născut o lume nouă, pe care societatea modernă nu a reușit să o digere juridic și nici să o supună mecanismelor asistenței sociale: copiii subteranului, numiți în folclor „auroiaci”. Se pare că sintagma de „*copil întunecat*” își schimbă geografia, iar simbolurile ei capătă un conținut nou.

Paternitate și legitimitate

Codul lui Calimach, de la 1816, prelua din pravile mai vechi responsabilitatea tatălui de a recunoaște copilul său, însă „*juridica presumpție se luptă spre apărarea legiuitei nașteri a copiilor, carii se nasc la sfârșitul lunii a șasea sau a zecea, socotindu-se din ziua zămisirii; slăbește însă când s-au născut copilul sau mai înainte de împlinirea a șase luni întregi, socotindu-se din ziua cununiei sau din ziua întoarcerii bărbatului din străinătate ori după împlinirea lunii a zecea, socotindu-se de la dezlegarea însoțirii prin moarte sau prin carte de despărțenie, ori prin alte chipuri*”³³.

Astfel, dacă bărbatul ar avea dubii mai ales în cazul unei nașteri „*mai în înaintea sau după hotărâutul termen*”, atunci bărbatul va putea „*tăgădui părintimea în fața judecății, cel mult în trei luni, după ce s-au înștiințat de nașterea copilului*”. Acesta „*poate cel mult în trei luni, după ce au aflat de nașterea copilului, să pornească jalbă împotriva legiuitei nașteri și să dovedească, că zămisirea copilului n-au fost cu puțință a fi de dânsul*”. Dar, potrivit legiuirii de la începutul secolului al XIX-lea, „*nici precurvia mamei*” dovedită de martori, „*nici mărturisirea ei, că nașterea copilului nu este legiuită, nu sunt dovezi, spre a rădica de la copil driturile legiuitei nașteri*”.

În cazul copiilor născuți în urma „*neputernicelor însoțiri*”, iar nu și din „*cele oprite*” cum ar fi legături între soți înrudiți, „*se socotesc ca niște legiuiți, dacă se va ridica împiedicarea, adecă dacă se vor împăca părinții cu însoțirea*”³⁴.

Fiul „*nelegiuit*”, nerecunoscut de tată deși este al lui, făcut în afara căsătoriei în concubinaj, are dreptul „*să ceară de la părinții săi cheltuieli pentru hrană, creșterea și căutarea boalelor sale, potrivit cu starea lor; așadar și driturile părinților până la atâta numai se întind asupra acestui feliu de copil, încât cere neapărat scoposul creșterii lui*”. Tatăl copilului „*nelegiuit*” are obligația „*să-l hrănească*”, iar de nu o va putea face, obligația îi revine mamei. Și interesant, dacă mama are posibilitate să-l crească, în mod „*potrivit cu starea ei*” materială, „*nu are dreptate tatăl a-l lua de la dânsa, ci se îndatorește a da cheltuielile creșterii*”, ceea ce se aseamănă foarte mult cu actuala „*pensie alimentară*”. Dacă mama se dovedește a fi „*nevrednică, ca să-l crească, ori neputincioasă*”

³³ „(...) Cea mai scurtă vreme de la zămisire până la naștere sunt șase luni întregi, adică una sută optzeci și două zile (precum se cuprinde în Vasilicale) după cercarea celor ispițiți vechi și noi bărbați, iar cea mai îndelungată vreme este zece luni întregi, adică trei sute zile, pentru că lunile în legi s-au numărat de către cei mai noi câte treizeci de zile, precum se număra și către eleni.” (Codul Calimach – ediție critică, pp. 124-125).

³⁴ „... spre pildă, dacă vreun străin, având soție legiuită în patria sa sau aiure, viind aice, s-au cununat cu alta ce nu avea știință de aceasta, și au făcut cu dânsa copii, se socotesc aceștia legiuiți, căci se agiută de către cea cu bună credință însoțire a mamei lor, dacă însă, după ce va afla femeia această neînștiințare a însoțirii sale, nu se va despărți, ci stăruind în această nelegiuită însoțire, va naște și alți copii, atunce aceștia nu se socotesc legiuiți.” (Ibidem, pp. 131-133).

sau cu totul desfrânată”, deși ar avea posibilități de a-l crește, atunci tatăl are dreptul a depărta copilul „de la ea și a-l crește însuși el sau a-l da la alt loc sigur și cuviincios”. În cazul decesului ambilor părinți, sau a mamei naturale și a tatălui nelegitim, „îndatorirea pentru hrana și purtarea de grijă a nelegiuitului fiu, trece ca o altă îndatorire deopotrivă părintească la moștenitorii părinților lui”³⁵.

Printr-un prim Cod Civil al epocii moderne, cel aplicat începând cu anul 1865 și rămas în vigoare, cu mici modificări, până la începutul puterii populare, „bărbatului nu-i va fi iertat să nu recunoască pe al său copil, sub cuvânt de nepuțință trupească, nu va putea a nu-l recunoaște nici chiar pentru cauză de adulter (prea-curvie), afară numai când nașterea i se va fi tănuțit”. Cât în privința copiilor naturali, „născuți sau concepuți afară din căsătorie”, aceștia „se vor putea legitima prin căsătoria făcută după naștere între mamă și tatăl lor, când aceștia îi vor fi recunoscut, chiar prin actul lor de căsătorie”³⁶.

Legea nr. 445, din 10 iulie 1943, aduce modificări articolelor 304, 305, 307 și 677 din Codul Civil în privința paternității asupra copilului natural, născut în afara căsătoriei, deoarece războiul crease realități puțin cunoscute anterior. Astfel, copilul natural „născut din părinți creștini, necăsătoriți, poate fi recunoscut de tatăl său printr-un act autentic sau prin declarațiunea făcută în acest scop la Ofițerul Stării Civile al locului nașterii lui, în prezența a doi martori”, iar „recunoașterea copilului natural major nu se poate face decât cu consimțământul său dat prin act autentic”. Se consfințează prin modificările din 1943 legitimitate egală între copiii legitimi și cei naturali ai tatălui, copilul natural preluând „numele și naționalitatea tatălui”. Rămâne interzisă recunoașterea copiilor „adulterini și incestuoși”³⁷.

Punerea pe o linie apropiată a copiilor naturali cu cei legitimi de către Codul Civil al lui Alexandru Ioan Cuza a reprezentat o premieră juridică și socială, care a determinat o revoltă a unor juriști din lumea bună. Apropierea de interdicție și dizolvând-o prin legi, părea un act nebunesc. Nicolai Rosetti Rosnovano scria, despre primul cod civil modern al României, că-l citea „când cu indiferență, când cu dezgust. (...) Deja, eram deprinși cu contra-sensurile, cu falsificațiunile, cu imposibilitățile morale și materiale; și cu toate acestea ereziile juridice și sociale ale reformatorilor ne lăsau impasibili. Așteptam. Dar când am ajuns la capitolul ce tratează despre succesiuni, noi am fost cuprinși de spaimă! Am citit și recitit acest capitol și ne refuzam de a crede chiar aceea ce vedeau ochii noștri. Ne-am pus să-l citim și cu alte persoane și ne-am convins, că de azi înainte, în România, în virtutea codicelui Cuza, nu numai copiii naturali simpli, dar chiar copiii adulterini și incestuoși sunt puși pe aceeași linie cu copiii legitimi. În tot cazul, îi pot fi recunoscuți și legitimați de către autorii lor”. Astfel, „nu numai bastardul va veni să spolieze copilul născut din unirea solemnamente consacrată de lege și religione, dar, cu fruntea ridicată, el va intra în familie pentru a o de brava; el va profana încă, prin prezența sa, sanctuarul pe care nașterea sa l-a fost mântjit și – cu

³⁵ *Ibidem*, p. 135.

³⁶ „(...) Bărbatul nu va tăgădui paternitatea copilului născut mai înainte de 180 de zile de la data căsătoriei, dacă a știut mai înainte că femeia e însărcinată.” Doar „legitimitatea copilului născut după 300 de zile de la desfacerea căsătoriei va putea fi contestată”. (Codul Civil, decret dat la 26 noiembrie 1864, promulgat la 4 decembrie 1864, pus în lucrare la 1 decembrie 1865, în C. Hamangiu, *op. cit.*, p. 169).

³⁷ În expunerea de motive a ministrului de justiție din vara anului 1943, I.C. Marinescu, s-a dorit, în ideea „dreptății sociale”, căutarea paternității pentru o serie de cazuri, precum:

- viol sau răpire, dacă aceste întâmplări coincid cu data concepției;
- în caz de seducție prin promisiuni de căsătorie sau abuz de autoritate;
- dacă paternitatea copilului rezultă din scrisori ori alte scripte emanând de la tată și cuprinzând mărturisirea lui neîndoielnică asupra paternității ce i se atribuie.

Nu s-a acordat dreptul de căutare a paternității în cazul concubinajului.

codicele Cuza în mână – fără de nici o teamă, – prin gura legilor, – el va striga către familia înspăimântată: «Muma mea este adulteră!»³⁸

Codul Civil intrat în vigoare la 1865 a rămas valabil cu mici modificări aproape o sută de ani, deși, potrivit lui Nicolai Rosnovanu, acest Cod Civil „nu recunoaște decât o singură clasă de copii naturali. După dânsul tot copilul născut afară din căsătorie este natural. Asfel el nu mai face sub-diviziunea copiilor naturali, în copii naturali simpli, copii incestuoși (sau „hireși” după vechile pravile, n.n.), și copii adulterini (sau „întunecați”, potrivit legilor din vechime, n.n.)³⁹”.

La începutul secolului al XX-lea, optica s-a schimbat foarte mult, juriștii, prin „legitimarea copiilor naturali”, considerau că este o „binefacere a legei, căci părinții pe cât le stă în putință, pot să repare neregularitatea unirii din care s-a născut copilul natural și legea îi socotesce ca copii eșiți din căsătorie”. Continuă să fie totuși o „mare deosebire” între „condiția” copiilor naturali și aceea a copiilor legitimi. Deosebirea constă în faptul că „aceștia din urmă au o familie pe când primii nu au altă familie decât cea a părinților care i-au recunoscut”, deosebire cauzată de actul de filiațiune existent doar pe linia paternă sau maternă. Actul de recunoaștere fiind doar „o manifestare de voință, ea nu poate să aibă efectul decât cu privire la acela de la care emană, adică, la tatăl și mama copilului natural”⁴⁰.

Mult mai departe merge C. Georgescu, grefierul Tribunalului Ilfov, în teza sa de licență în Drept, de la 1903. El considera copilul natural pe acela născut „din o împreunare fără căsătorie, din adulter, din incest sau după cum se exprimă Codul Caragea din curvie”. Există așadar tendința de a unifica tipologiile nefericirii într-una singură, considerându-se, pe bună dreptate, că numai așa se poate găsi o soluție coerentă pentru rezolvarea lor socială, dar și juridică. Iar în Codul Civil al începutului de secol al XX-lea, „toți copiii dar fie ei incestuoși, sau adulterini, pot fi legitimați prin această căsătorie, posterioară nașterii copilului, și cestiunea aceasta nu mai suferă nici o discuțiune în legislația noastră”. Legitimarea era definită la 1903 ca fiind „actul prin care se atribuie copiilor născuți în afară de căsătorie drepturi alipite la calitatea de copii legitimi”. În cazul în care părinții nu se căsătoresc după nașterea copilului natural, „legitimarea se mai poate face și prin formele de adopțiuni”.

Legitimarea putea fi anulată în câteva cazuri legate de starea de demență a părinților, necompetența ofițerului public, recunoaștere făcută doar de persoane neutre fără prezența părinților

³⁸ *Despre dreptul de succesiune a copiilor naturali după codicele civil Alexandru Ioan Cuza*, editor Nicolai Rosetti Rosnovanu, Cernăuți, Tipărit la Rudolf Eckhardt, 1865, pp. V-VI. Pentru alte detalii, vezi *Codicele Civil Alexandru Ioan Cuza*, art. 652, 677, 679, 304, în Monitorul Oficial al României, nr. 271 din anul 1864.

³⁹ Nicolai Rosetti Rosnovanu, *op. cit.*, p. 18.

Iată cum face autorul de mai sus compartimentarea cea mai potrivită a tipurilor de copii în funcție de naștere, după legea franceză din epocă:

1. copiii legitimi erau „copii concepuți sau născuți în timpul căsătoriei tatălui și mamei lor”;

2. copiii legitimați erau aceia care, „fiind simpli copii naturali în momentul concepției lor, devin în urmă legitimi prin căsătoria tatălui și mamei lor”;

3. copiii naturali simpli reprezintă pe copiii născuți „afară din căsătorie. Se numește natural simplu, când relația din care este născut nu constituie nici adulter și nici incest, adică când el este ieșit din două persoane care, în momentul concepției sale, erau libere de ori ce legământ conjugal și între care nu exista nici un legământ de înrudire sau de alianță (cunscric) susceptibil de a forma un obstacol la căsătoria lor”;

4. copiii naturali adulterini erau acei copii „născuți din două persoane care, în epoca concepției sale, n-ar fi putut să se căsătorească împreună, sau pentru că una din ele sau pentru că amândouă erau deja legate prin legămintele unei alte căsătorii nedesfăcute încă și prin urmare existente”;

5. copiii naturali incestuoși erau considerați acei copii ai căror „tată și mamă erau, în epoca concepției lor, uniți prin un legământ de înrudire sau de alianță susceptibil de a face obstacol la căsătoria lor”;

6. în sfârșit, să amintim aici și copiii adoptivi, care, potrivit legii franceze, erau aceia a căror „filiațiune avea sorgintea sa într-un contract solemn intervenit între dânsii și persoana care-i primește de copii”.

Un studiu mai amplu este acela semnat de C.C. Săvoiu, *Despre copiii naturali în dreptul român*, Teză pentru licență, București, Tipografia Corpului didactic „C. Ispășescu & G. Brătănescu”, 1898.

⁴⁰ Nicolae Al. Farră, *Condițiunea juridică a copiilor naturali în dreptul român și român*, teză pentru licență susținută la 2 decembrie 1903, București, Stabilimentul de Arte Grafice „Universala”, 1903, pp. 31-32.

naturali, sau fără să aibă procură specială sau autentică, sau actul nu era autentificat, căci „*sub-semnătura privată*” nu era suficientă.

O altă inovație adusă Codului Civil îi privea pe copiii incestuoși, rezultați în urma căsătoriilor dintre rude, care, „*după o prealabilă dispensă dobândită de la șeful statului, regele, legitimează copiii născuți înainte*”. În ceea ce-i privește pe copiii adulterini, deși Codul Civil oprea „*pe soțul vinovat de adulter de a se căsători cu complicele său*”, împiedicarea era doar „*prohibitivă*”. De aici rezultă „*că asemenea căsătorie legitimează copii anteriori născuți din relațiuni adultere, chiar dacă a urmat o condamnare penală pentru adulter*”⁴¹.

Interesant de cunoscut este faptul că, la începutul secolului al XX-lea, „*la înștiințarea despre nașterea unui copil natural, ofițerul de stare civilă nu va înscrie numele tatălui decât dacă acesta însuși o cere, în persoană sau prin împuternicit cu procură în regulă. Numele mamei nu-l va înscrie, decât dacă declarantul și martorii vor afirma că cu învoirea ei îi declară numele, făcându-se mențiune despre această afirmare în registrul de stare civilă. Altfel, copilul va fi înscris ca din părinți necunoscuți, cu numele și prenumele ce le vor arăta declarantul*”⁴².

Dreptul la o familie

Pricinile pentru care relația de cuplu se deteriora erau multiple și riguros discutate în pravile. Nu acesta este însă subiectul pe care dorim să-l abordăm, ci cum erau rezolvate custodiile copiilor. În *Dritul căsătoriei* din Codul Calimach se regăsesc soluții venite din vechile pravile privind custodia copilului, care era rezolvată în funcție de situație. Dacă bărbatul dovedea, prin judecată, că soția îi este adulteră, și având copii cu ea, el „*dobândește zestrea ei numai în venit*”. Iar dacă „*s-au dezlegat căsătoria din pricina tatălui, se dau copiii la muma lor, de nu va lua alt bărbat, îndatorindu-se el a da cheltuielile pentru cuviincioasa hrană și creșterea lor*”. Dacă însoțirea se desfăcea din pricina mamei, copiii erau dați tatălui, însă el fiind sărac și mama bogată, „*copiii erau dați iarăși mamei spre hrană și creștere*”.

Exista și posibilitatea despărțirii din pricina amândurora. În acest caz, părinții se vor despărți cu învoială, fără carte de despărțenie, urmând a merge amândoi la mănăstire sub purtarea de grijă a arhierului. Dacă au copii, legea nu spune ce se va întâmpla cu ei, ci doar că beneficiau, fiecare, de două treimi din averea mamei și din averea tatălui. Dacă, într-un asemenea caz, bărbatul ar avea copii și din altă însoțire, iar se retrage în penitență la vreo mănăstire, averea lui urmând să se împartă între toți copiii, „*asemine urmându-se și pentru averea femeii care va avea copii și cu alt bărbat*”⁴³.

Codul Civil din 1864, intrat în vigoare un an mai târziu și nemodificat substanțial până în anii puterii populare, cuprinde multe din elementele proteguitoare față de copii, din Codul Calimach, adăugând și extinzând aria problemelor. La capitolul „*despre efectele despărțeniei*”, aflăm că minorii vor fi încredințați „*soțului care a obținut despărțenia, afară numai de când tribunalul după cererea familiei sau a ministerului public, va regula spre binele copiilor ca cu toți sau în parte, să fie încredințați soțului, în contra căruia s-a promulgat despărțenia, sau a uneia sau a treia persoane*”. Indiferent de persoana desemnată pentru custodia copilului, părinții lui naturali „*vor avea fiecare dreptul de a priveghea asupra lor și îndatorirea de a-i întreține și de a le da creștere, în proporțiune cu mijloacele lor*”.

⁴¹ C. Georgescu, *Despre pozițiunea juridică a copiilor naturali în dreptul român și legitimarea lor*, București, Tipografia „Viitorul”, Nicolae N. Voicu, 1903, pp. 9-16.

⁴² Și aceasta în timp ce articolul 43 din Codul Civil cerea „*ca actul de naștere să arate deslușit ziua, ora, locul nașterii, sexul copilului, prenumele ce i se va da la botez, precum și numele de familie, profesiunea sau meseria și domiciliul tatălui, mamei și al martorilor*”. Era o problemă chiar și „*chestiunea dacă numele mamei naturale trebuie arătat, fără voia ei, în actul de naștere al copilului*”. (George N. Nedelcu, *Înscrierea numelui mamei naturale în actul de naștere al copilului*, București, Tipografia „Gutenberg”, Joseph Göbl S-sori, 1910, p. 3 și p. 14.

⁴³ *Codul Calimach – ediție critică*, pp. 107-111.

Dacă despărțenia va fi prin consimțământ mutual, jumătate din averea femeii și jumătate din averea bărbatului, „*va fi considerată ca deplină proprietate a copiilor născuți din căsătorie chiar din ziua celei dintâi declarațiuni de despărțenie*”. Părinții vor păstra dreptul de uzufruct al acelei părți de avere „*până la ajungerea copiilor în vârstă legiuită*”, având totodată obligația de a-i întreține și crește pe copii „*după mijloacele și după poziția lor socială*”.

Când divorțul se pronunța pentru o cauză determinată, „*o treime din averea soțului declarat vinovat prin hotărârea de despărțenie pentru cauză determinată se cuvine copiilor ieșiți din această căsătorie*”. Dar soțul vinovat „*își păstrează pentru toată viața uzufructul asupra averii trecute în patrimoniul copiilor*”⁴⁴. Toate aceste referiri din Codul Civil Român, privind situația copiilor, vor fi abrogate de art. VI din Legea 18, publicată în Monitorul Oficial nr. 35, din 12 februarie 1948.

Emanciparea

Geografia trecerii de la adolescență la maturitatea primei tinereți a fost destul de schimbătoare de-a lungul secolelor. În Evul Mediu, *Îndreptarea Legii* de la 1652 absorbea o realitate probabil mai mult decât seculară. De pildă, în cazul căsătoriei fetelor, vârsta potrivită era începând cu 12 ani, iar a băieților, de la 14 ani. Nu se acceptau diferențe mari de vârstă, cum ar fi „*bărbatul de 50 de ani și muierea de 12 sau 15 ani, sau muierea de 50 și bărbatul de 20*”⁴⁵.

În ciuda căsătoriei la 14-16 ani, tinerii căsătoriți nu intrau pe deplin în lumea adulților. De pildă, în cazul isprăvniciei copiilor, adică a tutelei, aceasta nu era eliminată dacă copilul nu împlinea 25 de ani sau 30 de ani, „*că atunci e în vârstă deplină. Și deaca vor trece acei 25 de ani, iaste volnic să-și ceară lucrurile lui, adecă ce va avea, de la ispravnic; și atunci să izbăvește ispravnicul de isprăvnicie*”⁴⁶.

Codul Calimach considera că „*părinteasca putere*” înceta la împlinirea de către copii a vârstei de 25 de ani. Judecătoria putea extinde puterea părintească peste această vârstă în cazul în care copiii „*nu erau vrednici a se hrăni de sineși sau a-și ocârmui lucrurile sale, pentru metehne trupești sau sufletești*”. Băieții puteau ieși de sub tutela părintească și înainte de împlinirea vârstei de 25 de ani, „*dacă tatăl cu hotărâre le va da slobozenie prin învoirea judecătoriei, sau de va îngădui unui fiu la vârstă de douăzeci de ani, ca să-și aibă a sa deosebită iconomie sau gospodărie*”.

Pentru fete, singura speranță de a ieși de sub puterea părintească era căsătoria. Până când ajungea și ea la vârsta de douăzeci de ani, deși măritată între timp și intrată „*supt puterea bărbatului*”, tatăl păstra încă „*driturile și îndatoririle unui curator ocârmuitoriu asupra averii sprevrâsnice*”⁴⁷.

⁴⁴ „... soțul condamnat va avea dreptul să ceară de la tribunal răscumpărarea porțiunii cuvenită copiilor în nudă proprietate, oferind de 10 ori venitul acelei porțiuni. Acest capital se va depune la Casa de Depuneri sau se va păstra de soț, luându-se pentru garantare o inscripțiune ipotecară.” (Colecția legilor României, nr. 127, sub îngrijirea d-lui Profesor univ. George Alexianu, *Codul Civil Român din 4 decembrie 1864*, cuprinzând toate modificările survenite până la 1 iulie 1943 cu trimiteri la textele de legi complimentare, Editura Socec & Co., S.A.R., 1943, s.l., pp. 22-24).

⁴⁵ *Îndreptarea Legii – 1652*, glava 198, p. 195. Pravila mai spune că „*blagosloviță iaste vreamea logodnei și a nuntei, când iaste bărbatul de 14 ani și muierea de 12. Iară mai înainte de 14 ani ai bărbatului și de 12 ai muierei, dă se vor face logodnele și legăturile cruciș și sărutările, aceastea logodne nice sunt, nice să chiamă adeverie*”. (*Ibidem*, glava 173, p. 174).

⁴⁶ *Ibidem*, glava 200, p. 211.

⁴⁷ Mai erau și alte pricini de decădere din drepturile părintești. De exemplu, dacă capul familiei „*își va eși din minte, dacă se va vesti ca un desfrânat, sau dacă pentru vreo vinovăție se va osândi cu închisoare mai mult de un an, sau dacă se va înstrăina de bună voia sa, sau dacă va lipsi mai mult de un an și nu va înștiința unde se află, atunci cade stăpânirea părintească (...)* și se orânduiește epitrop în locul lui”. Apoi dacă părinții „*care nicidecum nu se îngrijesc pentru hrana și buna creștere a fiilor, pierd puterea părintească*”.

„*Reaua întrebuintare*” a puterii părintești era un alt motiv pentru decăderea din drepturile părintești ale părinților: „*Reaua întrebuintare a puterii părintești se face atunci, când tatăl vatămă prin faptă trupeasca siguranță a fiului, firescul drept, cinstea, curățenia năravurilor, averea lui sau alte drepturi cuvenite fiului către însuși tatăl său. Acest fel de fapte sunt: vrăjmășirea împotriva fiului sau îndemnarea către năravuri rele, pedepse nemăsurate, silnicia spre însurare sau către alegerea chipului vieții lui*”. (*Codul Calimach – ediție critică*, pp. 135-139).

Logodna și căsătoria vârstelor era similară cu aceea de la 1652 și la 1810! Astfel, aflăm că „*nu este ertat a se face desăvârșită logodna, mai înainte de împlini partea bărbătească al 14-lea an al vrâstei și partea femeiască al 12-lea an, iar cea nedesăvârșită nu este slobod a se face mai înainte de 7 ani a vrâstei celor ce se logodesc*”⁴⁸.

În primul Cod Civil, la capitolul dedicat emancipării, aflăm întreaga radiografie juridică prin care un minor intra în drepturile sale recunoscute de legea civilă. Astfel, „*minorul se emancipează de drept prin căsătorie*”. Dacă se întâmplă să fie necăsătorit după 14 ani, minorul „*putea fi emancipat de către tatăl său, sau în lipsa tatălui, de către mama sa, când va fi îndeplinit 18 ani ai vârstei sale*”. În cazul unui tutorat, minorul putea fi declarat emancipat „*numai după ce va fi împlinit vârsta de 20 de ani, și dacă consiliul de familie va găsi de cuviință*”.

Emanciparea nu însemna și majorat. Acesta din urmă se socotea la vârsta de 21 de ani, pentru ambele sexe. Această vârstă a fost confirmată pentru majorat și de Legea din 30 aprilie 1949, lege care însă desființa capitolul emancipării.

Minorul emancipat avea și unele drepturi față de minorii de astăzi, pentru vârstele de la 14 la 21 de ani, înainte de 1949. Emanciparea îi oferea dreptul de a face chiar și comerț, „*socotindu-se ca major, pentru faptele câte privesc la comerțul său*”. El va putea arenda sau închiria nemișcătoarea sa avere pe maximum cinci ani. El avea dreptul să-și strângă veniturile sau să „*facă orice act privitor numai la o pură administrare a averii sale, întocmai ca un major*”.

Minorul emancipat nu era totuși de capul lui, tutela părintească, sau a tutorelui, era înlocuită de un curator numit de consiliul de familie, curator care-l va supraveghea pe minor până la vârsta majoratului.⁴⁹

Protecția mamei și a copilului

Problema protejării mamei și copilului are un punct de plecare în cutumele și obiceiurile tradiției și imaginarul colectiv, care au structurat și ierarhizat legământul căsătoriei de-a lungul secolelor. Gradul de toleranță acceptat în familie pentru mamă și copil s-a reflectat în modul de protejare a lor. Dacă proiecția familială a rămas exclusiv masculină până dincolo de mijlocul secolului al XX-lea, societatea a încercat să schimbe această situație, prin Codul Civil și Codul Penal.

În interbelic, când ofițerul stării civile citea faimosul articol de cod, privind îndatoririle soțului față de soția și copilul său, „*soțul ia un aer încurcat și mireasa strânge buzele, ca să nu pufnească de râs*”. Aceasta pentru că una spunea legea, alta era realitatea de pe teren. Și în anii '30, „*soțul retrograd are legea cu el: soția reformistă are pentru ea moravurile. Aceasta fiind totul cel mai bun, femeia îl poate plăti cu puțină modestie*”. Bărbatul vine în noua sa familie cu o mentalitate osificată pe dreptul său de „*cap de familie*” și trăiește bovaric, închipuindu-și că „*este suficient să-și îmbrace soția după ultima modă, s-o ducă la spectacole; dar nu se gândește de loc la hrana sufletească, adică la punerea de acord a tovarășiei lor, în care femeia să aibă cuvântul său, ce poate fi totuși cel mai bun. Meșteșugul în căsătorie este ca femeia să recunoască superioritatea bărbatului, – când acesta o are – dar din convingere, nu forțată*”⁵⁰.

⁴⁸ „(...) Dacă un sprevrânic, aflându-se supt stăpânirea părintească sau supt epitropie ori curatorie, va fi oprit a lua pe aceia ce el voește, sau că fără binecuvântată și dreaptă pricină nu i se dă voie a se căsători, atunce el, tânărul, se cuvine a fi ajutorat, mai întâi de către duhovniceasca dicasterie prin chipuri sfătuitoare și, cerând trebuința, și de către politiceasca judecătorie, spre împlinirea scoposului lui. Asemene se va urma și pentru acel din legiuita vrâstă, când s-ar afla oprit de către părintele său, spre a nu se căsători.” În privința fetelor „sprevrânice”, în situații limită, legea spunea cam așa: „Primirea spre căsătorie, când va fi de silă și frică, nu are legiuita putere; însă frica trebuie să se judece după mărimea primejdiei și după apropierea către adevăr și după starea trupului și a inimei acei îngrozite persoane”. (Ibidem, pp. 91-93).

⁴⁹ *Colecția legilor României, nr. 127 ...*, pp. 44-46.

⁵⁰ Dr. Aura Săchelarie, *Căsătoria*, în „Sănătatea și Viața fericită”, București, Tipografia Curierul Judiciar, anul XXXII, nr. 15-16, octombrie 1932, pp. 309-310.

Femeia, alături de copilul său, nu s-a bucurat de prea multe libertăți în spațiul românesc. Cât de mult putea să suporte o femeie, la 1652, pentru a obține oficial „*despărțenia*” de bărbatul ei? Dacă o bătea, așa, la supărare sau la vreo beție, adică „*de nu va fi fost bătaia așa tare, să nu se poată despărți*”. Femeia va putea cere separare de bărbatul ei „*de va nebuni bărbatul*” sau „*de-ș va băga muiarea în hiară sau o va închide undeva ca într-o temniță*”, sau, de o va bate strașnic, „*într-aceia chip să vie lucrul să stea în cumpănă cum de n-ar fi fugit oare ar fi ucis-o de tot*”; sau, în cazul unei bătai atât de grave, încât „*să o facă să nu poată grăi cătră judecătoriu, să nu-și poată spună jalba*”. Rănille bătailor nu erau luate în considerare decât cu o singură excepție, acelea realizate cu vreun pumnal sau un topor. Aceste realități crude cuprinse în glavele de la 1652 au fost trecute la pedepse tocmai pentru că ele reflectau o realitate atât de întâlnită în lumea valahă, încât s-a simțit necesitatea punerii lor sub interdicție. Ne putem închipui cum supraviețuiau copiii, martori muți ai acestor cruzimii, despre ei pravila nementionând nimic pentru protecția lor imediată, în afară de decesul unuia sau al ambilor părinți.⁵¹

Faptul că femeia avea o poziție decorativă în societatea masculinizată o dovedește felul cum era chemată în familie. În spațiul balcanic, fie în zonele creștine sau în comunitățile musulmane, femeia „*pare mai degrabă victimă decât tovarășa bărbatului. Ea nu este chemată niciodată prin nume, nici la turci, nici la creștini*”⁵². Dacă sârbii și bulgarii i se adresează cu „*ea*”, românii folosesc apelativul „*fa*” sau „*fă*”. Am putea vorbi și de o depersonalizare a substantivului comun, când ne gândim la cât de folosite sunt și astăzi paleativele de adresare sau identificare cu „*ai*”, „*ăla*”, „*ăia*” etc.

Vremurile s-au mai schimbat și în cel de-al XIX-lea secol, Calimach a decis prin codul său opt pricini pentru care femeia poate să ceară despărțenia de bărbatul ei, printre care: patima beției cu vătămare „*în buna orânduială și casnica economie*”, fapta criminalicească, împreunarea nefirească la care ar fi supusă femeia printre care și sodomia, vinderea cinstei și curățeniei ei către alți bărbați sau dacă bărbatul îndrăgostit de o alta, va pleca după aceea.⁵³

Situația nu era îmbunătățită foarte mult de Codul Civil de la 1865 în privința protecției mamei și a copilului, care ar fi necesitat o lege specială și tocmai de aceea a supraviețuit folclorul prin care orice bărbat, cu minte mai multă sau deloc, se trezea vorbind: „*Ce poate ști o femeie! Așa își închipuie atât țaranul incult, care nu știe să citească; așa judecă și intelectualul, care are pretenții că s-a adăpat la izvorul civilizației și culturii moderne*”. Mentalitatea bărbatului „*de a face cum vrea el și autoritatea dusă până la absurd*”⁵⁴ au rămas și azi deziderate pe care legislația încearcă să le elimine, tocmai din cauza agresivității lor imediate. Dar soluția a venit dintr-o direcție neașteptată.

Organizarea sanitară a statului român a fost temeinic făcută începând cu anul 1910, cu ajutorul Legii Sanitare inițiate de dr. Cantacuzino. Urmare a acestei legi a fost înființat Ministerul Sănătății. Acesta din urmă „*a luat asupra sa toată organizarea sanitară, dând toată atențiunea mamei și viitorului nou născut*”. Dar nu era suficient. Trebuia intervenit și cu o legislație atașată ideii de protejare a mamei și copilului, prin intermediul asigurărilor sociale. Primele nuclee organizate ale asigurărilor sociale s-au înființat în anul 1912, punându-se astfel o „*barieră, într-o măsură oarecare, valului de mortalitate a mamelor și noilor născuți, ce luase proporții în vremea aceea*”. Anul 1925 aduce o altă lege administrativă, care a lăsat „*din nou în grija administrațiilor locale, problema sanitară*”⁵⁵.

⁵¹ *Îndreptarea Legii – 1652*, glava 183, pp. 180-182.

⁵² Paul H. Stahl, *Triburi și sate din sud-estul Europei. Structuri sociale, structuri magice și religioase*, București, Editura Paideia, 2000, p. 71.

⁵³ *Codul Calimach – ediție critică*, pp. 105-107.

⁵⁴ Dr. Aura Sachelarie, *loc. cit.*, p. 310.

⁵⁵ Evdochia Simionescu-Gergian, *Protecția mamei și a copilului în cadrul asigurărilor sociale*, Conferință ținută la „Casa Femeii” din București, în ziua de 20 februarie 1934, București, Institutul Grafic „Arta”, 1934, pp. 6-7.

În anul 1937 (30 decembrie) este promulgat un *Regulament pentru ocrotirea mamei și copilului*, cuprins în *Regulamentul pentru înființarea Casei de Credit și Ajutor a invalizilor și văduvelor de război*.

Noul Minister al Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale a căpătat îndatoriri pentru protecția mamei și a copilului. Le prezentăm mai jos, așa cum erau cuprinse în lege:

- consultații prenatale în maternități, cămine de mame, dispensarii de copii mici, adăposturi de zi, leagăne, centre de ocrotire, birouri de ocrotire urbane, municipale și județene, spitale de copii, echipe de puericultură, servicii sociale, colonii la munte și la mare, preventorii și orice alte așezăminte;

- preocuparea de fonduri pentru ajutorarea copiilor lipsiți de mijloacele necesare care frecventează dispensarul;

- vizitarea la domiciliu a copiilor pentru aflarea necesităților medicale sau sociale; vizita se realiza săptămânal și era gratuită.

- consultațiile de specialitate se vor face minuțios cu răbdare și bunăvoință, pentru a stimula interesul și dragostea pentru copii și ea se va extinde nu numai asupra laturii igienice sanitare, ci va conta să îndrepteze după necesitate întreaga ambianță a copiilor (din punct de vedere moral, material, cultural și sanitar);

- pe lângă dispensarii se vor organiza bucătării de lapte (biberonerie) cu scopul de a împărți celor lipsiți lapte și alimente preparate în condiții igienice, gratuit, sau cu plată, după starea părinților;

- copiii săraci vor fi ajutați materialicește după putință, cu alimente, articole de igienă, îmbrăcăminte și tratamente fortifiante, cu ajutorul echipelor de puericultură care vor merge pe teren;

- gravidele vor fi supravegheate prin surori de ocrotire, asistente sociale, moașe etc.;

- femeile lipsite de mijloace materiale și primite în căminele de gravide vor face servicii ușoare, compatibile cu starea lor; ele vor fi instruite în privința igienei gravidității și a îngrijirii copilului și când e posibil, vor fi inițiate într-o meserie după aptitudini;

- autoritățile locale vor organiza, în colaborare cu societățile de binefacere, cantine pentru mamele gravide sau care alăptează, lipsite de mijloace materiale – hrană igienică și substanțială, gratuit sau sumă minimă;

- orice copil prezentat pentru primire, trebuie primit în orice oră din zi sau din noapte; după primire copilul va fi examinat medical și numai după acest examen poate fi repartizat într-una din secții, eventual, dacă starea copilului reclamă, într-un spital de specialitate.

- asupra copiilor nelegitimi se va încheia, la dorința mamei, un Proces-Verbal, în vederea pensiei alimentare pentru copil, acolo unde dispozițiile legilor civile prevăd acest drept, care se va trimite instanței tutelare; pentru aflarea identității copiilor găsiți, la nevoie se va cere concursul autorităților polițienești și tutelare;

- copiii sănătoși se vor plasa fie la crescătorii în grupe, formând colonii sau în mod excepțional, în afară de colonii, fie la institute închise (internate, cămine, colonii de vacanță, institute de corecție, institute medico-pedagogice etc.);

- pentru crearea unei colonii de copii trebuiau adunați cel puțin zece copii; la crearea coloniilor de copii, fie în mediul urban sau în cel rural, era luat în seamă climatul comunei, starea materială, igienică și morală a populației locale, căile de comunicație, tratamentul medical al copiilor (câți medici lucrau în apropiere);

- părinții crescători (numiți azi asistenți maternali) trebuiau să fie sănătoși și rezistenți la boli infecțioase, acute sau cronice, să nu aibă vicii de ordin fizic sau moral, alcoolism, viață familială imorală, să posede locuință corespunzătoare, sub raport igienic, să aibă o stare materială acceptabilă și să nu fi fost în familie mortalitate și morbiditate mare;

– pentru copiii trecuți de 24 ani nu se mai plătesc taxe, decât în cazuri extreme: continuarea școlii, infirmitate, scăderi psihice etc., pe baza deciziei medicului primar director – 1% din totalul efectivului;

– toți copiii plasați în colonii în vârstă de 7-14 ani sunt obligați să frecventeze școala primară;

– copiii asistați de centru nu pot urma școli secundare decât în cazuri excepționale prin aprobarea Ministrului Sănătății pentru copiii cu dotație excepțională.

Regulamentul pentru protecția mamei și a copilului se ocupa și de alegerea carierei copilului trecut de 14 ani. Astfel, la împlinirea acestei vârste, la care se obținea oficial emanciparea, „fiecare copil va trebui îndrumat spre o carieră. În acest scop revizuirea de colonii va cere de la supraveghetorele coloniei până la finele lunii Iunie un tablou asupra stării fizice și mintale a copiilor și propunerile lor (ale supraveghetorelor și a medicului de colonie) privitor la profesiunea pe care copiii o vor putea învăța. Copiii cu defecte fizice sau mintale care, după 15 ani, nu sunt capabili să învețe o meserie, vor rămâne mai departe la părinții lor crescători, dacă aceștia se obligă să-i îngrijească”. Iată ce mai cuprindea acest regulament în privința alegerii carierei copiilor de 14 ani împliniți:

– plasarea băieților se va face fie la agricultori, fie la meseriași; la plasare se va încheia un contract cu patronul agricultor sau meseriaș asupra condițiilor de ucenicie; principiul călăuzitor în alegerea carierei este ca la vârsta de 18 ani (eventual 21 de ani pentru cei plasați în agricultură), copiii plasați la meserie să aibă brevetul de meseriaș, iar cei plasați la agricultură să aibă asigurată o avere imobilă cât de mică (maximum un hectar de pământ) sau măcar un mic inventar agricol: o pereche de boi, plug, grapă etc., și o sumă oarecare de bani, care se va plăti lunar și va fi administrată până la 16 ani de administratorul centrului, iar peste această vârstă de autoritățile tutelare competente;

– fetele vor fi plasate cu preferință la institute închise, la meserii potrivite (cămine cu ateliere, școala de gospodărie) cu contract de înzestrare, analog contractelor pentru băieți la părinții crescători, dacă aceștia au dovedit că înțeleg să dea fetelor și o creștere morală. Fetele vor fi îndrumate și la școală de infirmiere, moașe, educatoare etc.; numai în cazuri excepționale, fetele vor putea fi plasate la meserii, în mediu complet străin cu garanții morale suficiente;

– în contract se menționa ca acești copii să nu presteze servicii prea grele pentru vârsta lor sau munci care ar avea efect dăunător asupra dezvoltării fizice sau mintale a copiilor; copiii plasați cu contract vor fi cercetați de supraveghetorii de colonii cel puțin o dată pe lună; copiii plasați în afara coloniilor vor fi controlați cel puțin o dată pe an;

– liberarea copiilor se face la împlinirea vârstei de 16 ani de sub administrarea centrului, totuși erau ținuți într-o evidență specială până la 18 ani;

– înainte de 16 ani vor fi eliberați doar printr-o decizie a secției tutelare; liberarea poate fi cerută de părinții copilului, reprezentanții legali, rudeni, părinteștele crescător, asociațiile de binefacere;

– în cazul decesului, pentru înmormântare se va cere, după caz, asistența preotului de confesiunea căreia i-a aparținut copilul.

Îngrijitoarele pentru coloniile de copii erau pregătite de Institutul de Puericultură din București, centrul de îndrumare, coordonare și control tehnic al tuturor centrelor pentru ocrotirea copiilor; acestea din urmă, alături de serviciile publice și particulare care se ocupau de protecția materno-infantilă, erau obligate să se preocupe îndeaproape de „întreaga problemă a asistenței mamei și copilului, ocrotirea familiei, combaterea morbidității și mortalității infantile, igiena școlară, propaganda igienei infantile, organizarea școlară, propaganda igienei infantile, organizarea și armonizarea instituțiilor și societăților care se ocupă de această problemă”⁵⁶.

⁵⁶ *Regulamentul pentru ocrotirea mamei și copilului din 30 decembrie 1937*, în C. Hamangiu, *Codul General al României (codurile și legile uzuale în vigoare 1860-1903)*, vol. XXV, partea a II-a, București, 1938, pp. 2381-2402.

În același regulament s-a hotărât, tot în sprijinul protecției mamei și copilului, înființarea unor servicii sociale „pe lângă spitalele de copii, maternități, sanatorii și orice instituții cu caracter medical”. Atribuțiile acestor servicii sociale erau următoarele:

- să realizeze anchete sociale cu diagnostic social al bolnavului privind mediul în care a trăit și ce a contribuit la îmbolnăvirea lui;
- realitatea unei anchete sociale cu diagnostic social și pentru copiii și adolescenții problemă, vicioși etc., pentru care s-a aprobat internarea;
- trebuia să păstreze legătura cu familia celui internat, să constate nevoile lui și să ia toate măsurile pentru înlăturarea lor;
- obligația de a păstra legătura cu părinții și familia copilului internat chiar după ieșirea din spital.

Cu același prilej era organizat și preventoriul, „o instituție destinată copiilor tuberculoși atinși de forme incipiente, latente și curabile fără febră, fără leziuni deschise sau supurate și care nu au necesitate de tratament chirurgical”. Copiii urmau să fie supuși unei igiene și cure speciale constituite din supra-alimentație, cură de aer și soare, precum și repaus, asociat cu învățare și educație fizică moderată, oferite progresiv, după aprecierea medicului și a unui pedagog. Erau primiți copiii între 3 și 15 ani împliniți și erau grupați, „pe cât posibil” pe vârstă și sex.

Pe durata tratamentului (6 și 12 luni), copiii trebuiau tratați „cu blândețe”; erau strict oprite orice fel de pedepse corporale, orice restricțiuni la mâncare sau odihnă. „Se va căuta a li se ridica moralul prin povește blânde, povestiri educative. Vor fi deprinși cu disciplina vieții, cu curățenia, cu ordine și respectul corpului și avutului său și al altora.”⁵⁷

Aceasta este radiografia cea mai completă legată de protecția mamei și a copilului din perioada 1850-1950. În cazul tulbure al Primului Război Mondial, a existat un decret excepțional, pentru „ocrotirea familiei și averii demobilizaților”, cu referire indirectă la mamă și copil. Astfel, pentru cei plecați pe front, în interiorul familiilor lor se petrec schimbări substanțiale în sensul că „exercițiul puterii părintești trece de la tată asupra mamei”. Iar în cazul de deces al mamei, „judecătorul de ocol sau tribunalul se vor investi din oficiu cu atribuțiile atât ale tutorelui cât și ale consiliului de familie”⁵⁸.

Dreptul la educație

Dreptul la educație pe teritoriul României de azi a fost cerut pentru prima oară, în sensul modern pe care-l cunoaștem astăzi – acela al învățământului organizat de stat –, în proiectul de constituție al revoluției valahe, proiect publicat și tradus în limba germană și franceză, la Craiova, de L. Fayenza. Ceea ce s-a numit „bases de la nouvelle constitution en Walachie” decidea, la art. 16, ca „înscripția să fie egală și întreagă pentru tot românul de amândouă sexele”. Aceasta a fost situația la 1848 și respectivul articol a rămas un deziderat până în vremea lui Cuza.

Primul act constituțional care a impus acest drept la scara întregului spațiu locuit de români a fost acela din 1923. La art. 24 din Titlul II, *Despre drepturile românilor*, aflăm că „învățământul este liber în condițiunile stabilite prin legile speciale și întrucât nu va fi contrar bunelor moravuri și ordinii publice. Învățământul primar este obligator. În școlile Statului acest învățământ se va da

⁵⁷ *Ibidem*, pp. 2408-2410.

⁵⁸ *Decret pentru ocrotirea familiei și averii demobilizaților din 15 august 1917*, în G. Alexianu și C.St. Stoicescu, *Codul General al României (codurile, legile și regulamentele în vigoare) 1856-1937*, întocmit după textele oficiale, vol. XXIV, coduri, legi și regulamente cuprinzând prima parte din legislația anului 1936, partea I, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, București, Imprimeria Centrală, 1937, pp. 14-15.

gratuit. Statul, județele și comunele vor da ajutoare și înlesniri elevilor lipsiți de mijloace, în toate gradele învățământului, în măsura și modalitățile prevăzute de lege”⁵⁹.

Constituția din 1938, impusă de regele Carol al II-lea, relua în linii mari prevederile constituției precedente privind educația. La Titlul II, *Despre datoriile și drepturile românilor*, art. 21, se specifica: „Învățământul este liber în condițiunile stabilite prin legi speciale și întru cât nu va fi contrar bunelor moravuri, ordinii publice și intereselor de stat. Învățământul primar este obligator. În școlile statului acest învățământ va fi gratuit”⁶⁰.

În Constituția Republicii Populare Române din 1948, la Titlul III, *Drepturile și îndatoririle fundamentale ale cetățenilor*, sunt cuprinse libertăți noi. Articolul 21 consfințează în premieră faptul că „femeia are drepturi egale cu bărbatul în toate domeniile vieții de stat, economic, social, cultural, politic și de drept privat. La muncă egală femeia are drept de salarizare egală cu bărbatul”. În R.P.R., toți „cetățenii au drept la învățatură”, iar statul „asigură îndeplinirea acestui drept prin organizarea și dezvoltarea învățământului primar obligatoriu și gratuit, prin burse de stat acordate elevilor și studenților merituoși”. Abia acum „mama, precum și copiii până la vârsta de 18 ani, se bucură de protecție socială deosebită, stabilită prin lege”, iar „părinții au aceleași îndatoriri față de copiii născuți în afara căsătoriei, ca și pentru cei născuți în căsătorie”.

Pentru prima oară într-o constituție se făceau referiri explicite la problemele de asistență socială. Articolul 25 al Constituției din 1948, spunea: „Statul asigură ocrotire socială și asistență medicală pentru boală, accidente și invaliditate, rezultate din muncă”. Deși „predarea limbii și literaturii române este obligatorie și în școlile de orice grad” de pe teritoriul României, în circumscripțiile locuite și de populații de altă naționalitate decât cea română se va „folosi oral și scris și limba naționalității respective sau din altă naționalitate, care cunosc limba populației locale”, în administrație și chiar justiție.⁶¹

Constituția din 1952, care a înlocuit-o pe aceea din 1948, cuprinde drepturile și datoriile fundamentale ale cetățenilor abia la capitolul VII. Este păstrat „dreptul la învățatură” pentru întregul sistem de educație, de la școală primară la universitate. Învățământul elementar general este „obligatoriu și gratuit”, iar elevii și studenții merituoși „din școlile învățământului superior, mediu și elementar” primeau burse de Stat. Obligativitatea cunoașterii și învățării limbii române dispărea pentru raioanele locuite și de populații de altă naționalitate decât cea română, unde „toate organele și instituțiile vor folosi oral și scris și limba naționalităților respective și vor face numiri de funcționari din rândul naționalităților respective”.

Art. 83 din constituție păstra pentru femei drepturi egale cu bărbatul „în toate domeniile vieții economice, politice, de stat și culturale”. Mai mult, „statul ocrotește căsătoria și familia și apără interesele mamei și copilului. Statul acordă ajutor mamelor cu mulți copii și mamelor singure, concedii cu plata salariului femeilor însărcinate; organizează maternități, creșe și cămine de copii”⁶². Constituția din 1952 a fost abrogată expres la data de 21 august 1965, când a fost înlocuită de un alt act constituțional.

Separat de constituțiile României moderne dintre 1850 și 1950, dreptul la educație a fost consfințit de legile învățământului din perioada amintită.

În Evul Mediu existau în țările române patru tipuri de școli: mănăstirești, episcopale (pentru rangurile înalte bisericești), cele pentru diaci (aveau un caracter particular) și apoi cele străine din coloniile săsești, ungurești, polone etc. Pentru cei mulți, pentru copiii prostimii, „de la trei ani în sus”,

⁵⁹ *Constituția Nouă* votată de Adunarea Națională Constituuantă în ședințele de la 26 și 27 martie anul 1923, Editura Scrisul Românesc, Craiova, s.a., p. 9.

⁶⁰ Vezi Monitorul Oficial din 27 februarie 1938.

⁶¹ Vezi Monitorul Oficial, partea I, nr. 87 bis din 13 aprilie 1948.

⁶² Vezi Buletinul Oficial al Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române nr. 1, 27 septembrie 1952.

în București de pildă, puteau merge să învețe „catechismul la Sf. Nicolae, la Sf. Vineri și la Sf. Sava”. Pentru Evul Mediu, până la mijlocul secolului al XIX-lea, „obligativitatea învățământului pentru copiii prostimei nu este indicată pe cât timp are a fi, iar pentru copiii de mazil (boier scos din slujbă și supus la dări, n.n.), de neguțător, și de alte bresle de cînste, obligativitatea va fi de nouă ani, adică de la 3 la 12. Pentru feciorii de preoți, obligativitatea va dura 17 ani, adică până la vârsta de 20 de ani”⁶³.

La cumpăna secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea, pedagogia românească înregistrează un succes din perspectiva cunoașterii și respectării copilului. Acesta „nu mai este considerat ca om, cu aceleași puteri, ci i se recunoaște specificitatea, psihologia lui specială”⁶⁴.

Până la 1864, în aceeași școală unde învățau copiii de mazili, neguțători și boieri, alături de copiii prostimii, existau multe bariere. Una dintre ele era foarte prezentă în organizarea încă „aristocratică” a internatului. Astfel, „fii de boier, numiți «alumnii», locuiau în catul de sus al internatului, fii claselor de jos, numiți «stipendiști», locuiau catul de jos. Mâncau la două mese deosebite: «alumnii» în tacâmuri aduse de acasă de la ei, «în blide de faianț sau cositor, cu față de masă așternută înaintea lor, cu șervete, gărafi de apă și pahare de băut». «Stipendiștii» mâncau pe scândura goală «în strachini de lut și cu linguri de lemn, iar apa lor sta în putina din care își luau de băut cu o ulciacă». În casă apoi, «alumnii» ocupau băncile dintâi, iar «stipendiștii» erau relegați în cele de la fund”⁶⁵. Aceasta era o reglementare hotărâtă prin Regulamentul Organic din 1831-1832.

Între 1850 și 1864, Barbu Știrbey, în Muntenia, și Grigore Ghica, în Moldova, aduc îmbunătățiri sistemului școlar și educației în general, învățământul fiind împărțit în școli primare, apoi colegii sau gimnaziile. Școlile primare erau de patru ani, iar colegiile sau gimnaziile aveau șase ani. Urmau apoi facultățile.

În Moldova aceleași perioade, Regulamentul Școlar din 1850 prevedea o grilă educațională puțin diferită de aceea a Munteniei. Urmau să fie în lumea rurală școli elementare de trei ani. Astfel de școli sătești s-au înființat pe moșiile mănăstirești, dar și pe moșiile boierești, „cărora nu li se mai dau hrisoave de târguri sau iarmaroace, decât după ce proprietarul moșiei va fi înființat școală elementară”. Pentru lumea orașului, școlile elementare erau de patru ani, „mai complectă, mai teoretică”. Venea apoi treapta învățaturii secundare, bifurcată în școli reale pe 5 ani, pentru „tinerii plecați către cunoștinți practice” și apoi școli gimnaziale, cunoscutul liceu teoretic, de șapte ani. Învățăturile „înalte” erau predate în cadrul a patru facultăți: filosofică, juridică, teologică și medicală.⁶⁶

Profesorul Gheorghe Costa-Foru a publicat, în 1857, un raport asupra organizării și legiurii școlare din țările apusene pe care le-a vizitat în acest scop în 1857-1858. Materialul rezultat a servit la întocmirea Legii din 1864, promulgată la 25 noiembrie 1864, de ministrul instrucțiunii de atunci, doctorul Nicolae Crețulescu.

Gheorghe Costa-Foru a introdus trei elemente fundamentale, cu ancorare în social și în planul educațional imediat, care ar fi fost de mare necesitate în țările române. Cele trei principii stabilite la 1860 de Gheorghe Costa-Foru erau:

1. Dreptul copilului la învățământ, „fără altă restricțiune decât aceea a fireștilor limite ale aptitudinilor individuale”.

⁶³ Nicolae Coț, *Școala și mișcarea pedagogică în vechiul regat*, în *Probleme ale învățământului românesc*, buletinul no. 4 și Programul de Activitate pe 1928-1929 al Seminarului de Pedagogie Teoretică condus de G.G. Antonescu și Buletinul Bibliotecii Pedagogice a Casei Școalelor, București, Editura Casei Școalelor, 1928, pp. 168-169 și p. 185.

⁶⁴ „(...) Mitropolitul Știmate recomandă ca dascălii să predea materiile de învățământ școlarilor «câtre care pogorându-se oareșicum dascălii și făcându-se și ei ca dânsii începători, metahirisesc mințile ucenicilor ca niște trepte și merg înainte de la cele știute și-i învață pe cele neștiute». Ca un corolar, și metodele disciplinare se modernizează, bătaia fiind oficial interzisă în școală.” (*Ibidem*, p. 199).

⁶⁵ *Ibidem*, p. 223.

⁶⁶ *Ibidem*, pp. 232-242.

2. Pentru că „între femeie și copil este o strânsă legătură”, se cerea imperios „eliminarea tiraniei bărbatului”, căci „femeia singură știe a ceti în ochii copilului și a transforma lectura cărților în lecțiuni vii, plăcute și simpatice. Să lăsăm dar femeii rolul său de educatoare. Pentru aceasta trebuia ca și ea să fie cultivată în școli speciale de toate gradele”.

3. Instrucția predată în familie trebuia completată cu instrucția școlară.⁶⁷

Legea învățământului de la 1864 a adus sistemului școlar românesc nu numai un caracter unitar, alături de obligativitate și gratuitate pentru primii patru ani de școală, ci a reglementat măsurile prin care urma să se realizeze unitatea școlii elementare de la sat și oraș, deși au continuat să existe discuții cu privire la acest aspect și la începuturile secolului al XX-lea. Prin această lege „pentru prima oară în legislația noastră se făcea loc unei depline egalități la învățatură a fetelor în raport cu băieții”⁶⁸.

Până la următorul punct legislativ de amploare privind modernizarea sistemului școlar, la 1898-1899, prin legile Haret, au existat multe încercări de modificare a legii instrucțiunii publice din 1864, și anume: proiectele semnate de I. Strat (1866), Alexandru Crețescu (1869), Petre Carp (1870), Christian Tell (1872) și Titu Maiorescu (1876). Noile încercări de reformă școlară au adus o serie de completări legii din 1864. Amintim, selectiv, proiectul lui Vasile Conta din 1880, proiectele lui V.A. Urechia din 1881, proiectul de reformă școlară a lui D.A. Sturdza din 1886 sau proiectele similare inițiate de C. Boerescu în 1889 și Titu Maiorescu la 1891.

Legea învățământului normal-primar a suferit modificări prin proiectele lui Petru Poni din 1891, legea învățământului normal-primar din 1893, cu modificări aduse la 1896. Reperetele generale din proiectul Haret au cuprins toate formele de învățământ. Școala secundară de cultură generală pentru băieți era împărțită în opt ani, pe două cicluri de câte patru ani. Gimnaziul sau cursul inferior de liceu, cu o programă cu caracter utilitar, și liceul propriu-zis, sau cursul lui superior, „cu o programă de cunoștințe comune pentru toți elevii fiecărei clase, dar și cu cunoștințe diferite pe secții”. Acestea erau în număr de trei: clasică, reală și modernă. Dacă gimnaziul „avea o existență de sine-stătătoare”, iar elevii îl alegeau printr-un „examen special”, în urma căruia obțineau un „certificat de capacitate”, elevii intrați la liceu „se împărțeau pe secții, la alegere începând cu clasa a V-a”. În clasa I de gimnaziu se dădea un concurs de admitere.

Învățământul pentru fete cunoaște însă un recul, el fiind pliat doar pe „aptitudinile și trebuințele fetelor ca viitoare mame și gospodine în familie”, și pentru simplul motiv că fetele „nu sunt destinate a suporta aceleași greutăți ca și băieții” în decursul vieții. Apoi bacalaureatul a fost suprimat, fiind înlocuit cu un „examen general de liceu cu un juriu examinator format din profesorii școlii, cu un singur președinte luat din afară, pentru a se da autorității superioare un mijloc de control”⁶⁹.

După marele război, noua lege a învățământului inițiată de dr. Angelescu era considerată „nu numai competentă, dar cuprindea și instrucțiuni care traduc în dispoziții legale principii pedagogice dintre cele mai avansate”, inclusiv „ideia regionalistă” a învățământului. Cele mai importante „preciziuni” ale Legii din 1924 erau mai mult de ordin administrativ.⁷⁰

A urmat apoi proiectul de lege pentru reforma învățământului primar, al ministrului Instrucțiunii Publice din 1933, profesorul Dimitrie Gusti. Proiectul său era adaptat „în primul rând pe crearea unei școli, care să fie în serviciul omului cu o mentalitate adaptată mediului în care el trăiește”. Școala primară urma să devină „o ramură de sine stătătoare a învățământului. (...) va fi o instituție la

⁶⁷ George Costa-Foru, *Studii asupra instrucțiunii publice*, București, 1860, pp. 252-253.

⁶⁸ Ilie Popescu Teiușan, *Contribuții la studiul legislației școlare românești. Legea Instrucției Publice din 1864*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1963, pp. 57-77.

⁶⁹ *Ibidem*, pp. 186-189. Pentru evoluția învățământului românesc în secolul al XIX-lea, vezi și Nicolae Iorga, *Istoria învățământului românesc*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Ilie Popescu Teiușan, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1971.

⁷⁰ Stanciu Stoian, *Reforma învățământului primar. Considerațiuni pe marginea noului proiect de lege*, București, Tipografia Bucovina, 1933, pp. 4-5.

*îndemâna celor mulți, ca o poartă deschisă pentru ei spre un învățământ superior adaptat nevoilor lor și deci nevoilor sociale*⁷¹.

Regimul puterii populare se confrunta, în toamna anului 1953, cu situații nu tocmai ușoare în organizarea noului an școlar, iar hotărârea cu privire la pregătirea școlilor în vederea deschiderii anului școlar obliga o serie de instituții de stat, de la ministerul de resort la Sfaturile Populare raionale, să se ocupe de cuprinderea în școală „a tuturor copiilor de vârstă școlară și a celor rămași neșcolarizați din anii precedenți, până la vârsta de 14 ani”. Toate instituțiile decizionale, locale sau regionale, erau obligate „să intensifice munca de lămurire a părinților asupra responsabilității ce o au față de îndeplinirea prevederilor legii cu privire la învățământul elementar general obligatoriu, mobilizând în acest scop întreaga masă a salariaților din învățământ și a contribuției obștești”. Apoi, pentru elevii care locuiau la mare distanță de școală, „trebuia asigurat transportul comun” pentru a-i ajuta să meargă cu regularitate la școală. Hotărârea amintită rezolva, printr-un capitol separat, problema atât de actuală a „terminării construcțiilor și reparațiilor școlare, înzestrarea și aprovizionarea școlilor și internatelor din sistemul Ministerului Învățământului Public”, lucru de care se ocupa în mod special Comitetul De Stat al Planificării, Ministerul Construcțiilor și al Industriei Materialelor de Construcții, Ministerul Gospodăriei Comunale și Industriei Locale, alături de alte variate ministere precum cel al metalurgiei, industriei chimice, lemnului, hârtiei și celulozei, industriei ușoare, comerțului interior și acela de resort.⁷²

Dacă Constituția prevedea învățământ obligatoriu și gratuit pentru toți cetățenii României, pe teren lucrurile stăteau diferit în cazul elevilor care urmau învățământul de stat al școlilor medii de zece ani. Se plăteau taxe școlare, precum în repudiatul regim burghezo-moșieresc, taxe școlare calculate în funcție „de rezultatele obținute la învățătură și de veniturile părinților sau susținătorilor legali” și pe baza altor criterii, de origine sănătoasă. Da, chiar și aceștia plăteau taxe în statul muncitorilor și țăranilor, adică 100 lei anual, pe când studenții plăteau 200 lei anual. Erau scutiți de taxe bursierii, cei care obțineau la majoritatea obiectelor nota cinci, care era pe atunci nota maximă (la 1953, pe o grilă de la 1 la 5), copiii stahanoviștilor, ai ilegaliștilor, ai mamelor eroine, copiii profesorilor și învățătorilor emeriti, copiii decorațiilor cu ordinele R.P.R., copiii de mineri, de țărani colectivști, copiii oamenilor artei, științei și culturii, care obținuseră titlul de emerit. Ceilalți, copiii stigmatizaților, fără origini sănătoase și eventual cu rude prin lagăre forțate, închisori sau fugari prin țări străine, copii de „foști chiaburi” și alți reprezentanți ai vechiului regim, plăteau 300 lei anual pentru clasele școlilor medii de 10 ani, pe când studenții aflați în aceeași situație a originii sociale, plăteau 500 lei pe an.⁷³

Și pentru ca să ne dăm seama de valoarea sumelor, un interpret (la ședința de judecată sau cu ocazia interogărilor efectuate de către organele de urmărire penală) era plătit cu patru lei pe oră. Apoi, alți specialiști cu pregătire superioară, experții, de pildă, primeau între 4 și 6 lei pentru fiecare oră de muncă! În cazul unei expertize de înaltă calificare, cum ar fi cea medico-legală, plata putea urca, fără a depăși 12 lei pe oră.⁷⁴

⁷¹ *Ibidem*, p. 6 și pp. 28-29.

„(...) Structura sufletească specială a majorității poporului nostru, structura sufletului țărănesc, reclama o școală care să nu se mai adreseze unui element psihologic abstract și deci inexistent, ci unuia concret, variat de la loc la loc.” (*Ibidem*, pp. 6-7).

⁷² Hotărâre cu privire la pregătirea școlilor în vederea deschiderii anului școlar 1953-1954, în „Colecția de hotărâri și dispoziții ale Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Române”, anul II, nr. 53, 29 august 1953, pp. 943-952.

⁷³ Hotărâre privind stabilirea taxelor școlare în școlile medii (de 10 ani), pedagogice, medii tehnice și în instituțiile de învățământ superior, în „Colecția de hotărâri și dispoziții ale Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Române”, anul II, nr. 60, 22 septembrie 1953, pp. 1016-1018.

⁷⁴ Colecția de hotărâri și dispoziții ale Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Române, anul II, nr. 76, 9 decembrie 1953, pp. 1257-1260.

Pentru a rămâne puțin în sfera salarizărilor, la 1 decembrie 1953, crescuse salariul tarifar în sistemul sanitar. Astfel, în afara salariului de bază existent, urmau câteva creșteri semnificative: medicii cu grad științific ridicat, adică acela de doctor, primeau 500 lei în plus, iar cadrele doctorande primeau un adaus de 250 lei pe lună. Medicii încadrați în mediul rural primeau 100 lei în plus la salariu, iar aceia care conduceau în mediul rural stații cu minimum 10 paturi și având cel puțin 25 internări pe lună primeau 150 lei lunar în plus. Dentiștii care conduceau servicii de stomatologie primeau și ei 100 lei lunar în plus.⁷⁵ Probabil că salariile variau între 300 și 700 lei, poate mai mult, în astfel de cazuri. Dacă aveau copii la gimnaziu, la liceu sau la facultate, nu fără greutate, părinții le puteau plăti taxa de școlarizare, dar, de regulă, copiii care plăteau taxe școlare între 300 și 500 lei pe an aveau părinți proscriși și care, deși poate unii erau medici de carieră, nu aveau voie să profeseze decât meserii necalificate pe vreun șantier de construcții.

⁷⁵ *Colecția de hotărâri și dispoziții ale Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Române*, anul II, nr. 84, 30 decembrie 1953, pp. 1410-1427. Iată alte detalii: un medic director de spital primea între 1100 și 1500 lei pe lună, un medic primar între 920 și 1200 lei pe lună, un inspector sanitar de stat primea între 1000 și 1350 lei pe lună; o soră șefă primea între 420 și 580 lei pe lună, o soră medicală, cu studii sanitare medii, primea între 360 și 500 lei pe lună, o infirmieră de copii, de spital, primea între 260 și 390 lei pe lună, iar o îngrijitoare în sistemul sanitar, între 220 și 300 lei pe lună.